SUPPLEMENTAL TEXTS

Bava Batra 9a

CONTENTS

PARALLEL RABBINIC TEXTS | other texts in rabbinic literature where versions of or ideas from our text appear

Talmud Bavli Berakhot 4b 1

CODES | codification of our text in halakhic literature (for more info on this check out the Codes Cheat Sheet in the Bet Midrash Reference Guide!)

Mishneh Torah, Sefer Zeraim, Hilkhot Matanot Aniyim 7 & 9 2-7

RISHONIM | medieval commentators on our sugya

Hiddushei Halachot v'Agadot Maharsha on Masechet Bava Batra 8

REFERENCE

Menachem Elon, "Sevara" (aka Svara) from *Principles of Jewish Law* 9-10

עין משפט
נר מצוה

א מיי׳ פ״ו מהלכות תפלה הלכה ז טור ושו״ע או״ח סימן רלה סעיף כ:
ב מיי׳ פ״ו שם הלכה יח סמג עשין יט טור או״ח סימן רלה ושו״ע שם סעיף כ:
ג מיי׳ פ״ב שם הלכה ט סימן רלו סעיף כ:
ד מיי׳ פי״ב מהלכות תפלה הלכה ב טור או״ח סי׳ ק״ו סעיף ג׳:
ה מיי׳ שם הלכה ג טוש״ע או״ח סימן קכב סעיף ב:
ו מיי׳ ה מיי׳ פ״ז שם הלכה יב סמג עשין יט טוש״ע או״ח סימן נה סעיף ז וביב מלפף פ׳ תין עומדין סף כו ע״ש):
ז מיי׳ ו מיי׳ שם הלכה ג טוש״ע או״ח סימן רלט סעיף ג:

ד: מאימתי פרק ראשון ברכות

מסורת הש״ס

וקורא קריאת שמע ומתפלל. מכלן משמע שמשעה שהגיע זמן קריאת שמע של לילה אחין לו לגמול סעודה עד שיקרא ק״ש ויתפלל ערבית: **דאמר** רבי יוחנן איזהו בן העוה״ב וכו׳. ומנו שמומרים ירמו עיניו ופסוקים מחרים מחר הסכינו. נרמה הומיל ותקינו להו רבנן ה״ל כגאולה מריכתא דתקינו לומר זה שבמוך כך יתפלל מבילו גם הוא ולא ילך מבהכ״נ עד שיגמור כל אחד תפלתו. וגם יש גאומה פסוקים י״ח מזכות כנגד י״ח ברכות דשמנה עשרה ואגב שאקנו לומר אומה פסוקים תקנו לומר מחימה של ילמו עיניו. והלכה כר׳ יוחנן דבריית מסייע ליה וכן פסק ה״ג. ואם כן יש ליהזר שלא לספר בין גאולה לערבית לשמונה עשרה. ומיהו בסדר רב עמרם פי׳ מה שאנו אומרים קדיש בין גאולה לתפלת ערבית לשמעינן דלא בעינן מסמך גאולה לערבית לתפלה משום דתפלת ערבית רשות. ולא נהירא [דשם קן] ר׳ יוחנן סבירא ליה תפלת ערבית חובה דפלוגתא היא (ו) דרב ור׳ יוחנן והלכה כר׳ יוחנן. וכבן להמחיר ולהזהר שלספר בימים ואי מימת קשיא הלכתא שהלכתא דקיימא לן תפלת ערבית רשות והכא פסקינן כרבי יוחנן דריך לומר דשפילו אי סובר רבי יוחנן כרב דאמר רשות היא מכל מקום מחייב לסמוך. אם כן גם לנו יש לסמוך: הא

← תפלות באמצע תקנום במאי קא מפלגי (ז) אי בעיא אימא קרא איבע״א סברא איבע״א סברא דר׳ יוחנן סבר גאולה [ח]מאורתא נמי הוי אלא גאולה מעלייתא לא הויא אלא עד צפרא ור׳ יהושע בן לוי סבר כיון דלא הויא אלא מצפרא לא הויא גאולה מעלייתא ואב״א קרא ושניהם מקרא אחד דרשו דכתיב [1]בשכבך ובקומך ר׳ יוחנן סבר מקיש שכיבה לקימה מה קימה ק״ש ואח״כ תפלה אף שכיבה נמי ק״ש ואח״כ תפלה ר׳ יהושע בן לוי סבר מקיש שכיבה לקימה מה קימה ק״ש סמוך למטתו אף שכיבה נמי ק״ש סמוך למטתו מתיב מר בריה דרבינא [ט]בערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה ואי אמרת בעי לסמוך הא לא קא סמך גאולה לתפלה דהא בעי למימר השכיבנו אמרי[י] כיון דתקינו רבנן השכיבנו בגאולה אריכתא דמיא דאי לא תימא הכי שחרית היכי מצי סמיך והא [י]אמר רבי יוחנן [2]בתחלה אומר [2]ה׳ שפתי תפתח ולבסוף [ך]הוא אומר [3]יהיו לרצון אמרי פי אלא התם כיון דתקינו רבנן למימר ה׳ שפתי תפתח בתפלה אריכתא דמיא הכא נמי כיון דתקינו רבנן למימר השכיבנו בגאולה אריכתא דמיא: אמר רבי אלעזר [יא]א״ר אבינא [יב]כל האומר [4]תהלה לדוד בכל יום[כ] שלש פעמים מובטח לו שהוא בן העולם הבא מאי טעמא אילימא משום דאתיא באל״ף בי״ת נימא [ל]אשרי תמימי דרך דאתיא בתמניא [מ]אפין אלא משום דאית ביה [ס]פותח את ידך נימא [ע]הלל הגדול דכתיב ביה [7]נותן לחם לכל בשר אלא משום דאית ביה תרתי אמר רבי יוחנן מפני מה לא נאמר נו״ן באשרי[ע] מפני שיש בה מפלתן של שונאי ישראל דכתיב [8]נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל במערבא מתרצי לה הכי נפלה ולא תוסיף לנפול עוד קום בתולת ישראל אמר רב נחמן בר יצחק אפילו הכי [פ]חזר דוד וסמכן ברוח הקדש שנא׳ [9]סומך ה׳ לכל הנופלים: א״ר אלעזר בר אבינא גדול מה שנאמר במיכאל יותר ממה שנאמר בגבריאל דאילו במיכאל כתי׳ [10]ויעף אלי אחד מן השרפים ואלו גבי גבריאל כתי׳ [11]והאיש גבריאל אשר ראיתי בחזון בתחלה מועף ביעף וגו׳ מאי משמע דהאי אחד מיכאל הוא אמר ר׳ יוחנן אתיא אחד אחד כתיב הכא ויעף אלי אחד מן השרפים וכתי׳ התם [12]והנה מיכאל אחד (מן) השרים הראשונים בא לעזרני תנא מיכאל באחת גבריאל בשתים אליהו בארבע ומלאך המות בשמנה ובשעת המגפה באחת: א״ר יהושע בן לוי אע״פ שקראו אדם ק״ש בביהכ״נ [ו]מצוה לקרותו על מטתו אמר רבי [ק]יוסי מאי קרא [13]רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה אמר רב נחמן אם

ואי כרבן גמליאל סבירא להו לימרו כרבן גמליאל לעולם כרבן גמליאל סבירא להו והא דקא אמרי עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה כדתניא חכמים עשו סייג לדבריהם [א]כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר אלך לביתי ואוכל קימעא ואשתה קימעא ואישן קימעא ואח״כ אקרא ק״ש ואתפלל וחוטפתו שינה ונמצא ישן כל הלילה אבל אדם בא מן השדה בערב נכנס לבית הכנסת אם רגיל לקרות קורא ואם רגיל לשנות שונה וקורא ק״ש ומתפלל ואוכל פתו ומברך [ב]ס וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה מאי שנא בכל דוכתא דלא קתני חייב מיתה ומאי שנא הכא דקתני חייב מיתה איבעית אימא משום דאיכא אונס שינה ואיבע״א לאפוקי ממאן דאמר [ג]תפלת ערבית רשות קמ״ל דחובה: אמר מר קורא ק״ש ומתפלל מסייע ליה לר׳ יוחנן [ד]דאמר ר׳ יוחנן [ב]איזהו בן העולם הבא זה הסומך גאולה לתפלה של ערבית רבי יהושע בן לוי אומר **מאורפא לן הוי**. הילכך גאולה למורמת לן מחיפא לאהדורי עלה סמיכת תפלה: **מה קימה ק״ש ואח״כ תפלה.** דבסחרית כולהו מודו דבעי מסמך: **שלש פעמים.** כנגד שלש תפלות: **דחיס ביה טרחי.** למחי בחלי״ף בי״ת וי״ם הו שבח הכנת מזון לכל מי: **לפילו הכי.** לף על פי שהספסק הו״ן מפני נפילה שבה ולא אבה לגמוה מזר וכמן סמיכת הגפילה מכף לה: **ויעף אלי.** בפריסה אחת ולא הרגיע בינתים: **מועף ביעף.** שתי פריסות: **נחתה.** בפריסה אחת: **אמרו בלבבכם.** אמרו מה שכתוב על לבבך (דברים ו): **על משכבכם.** שנאמר בשכבך (שם): **ודומו.** בשיבה אמרי ן: ומם

יומר: **ממאן דאמר.** לקמן בפ׳ תפלת השחר (דף מ:): **אמר מר קורא ק״ש.** של ערבית תחלה ואח״כ מתפלל: **מסייע ליה לר׳ יוחנן.** לאמר ערבית נמי ק״ש ואחר כך תפלה(ב) כדי שיסמוך גאולה לתפלה. ולא כר׳ יהושע בן לוי לאמר שם תפלה ואחר כך ק״ש: **זה הסומך.** וכל שכן דשחרית דעיקר גאולה מלריס בשחרית הוה דכתיב ממחרת השבת יראלו בני ישראל (במדבר לג). ומסיכת גאולה לתפלה רמזה דוד בספר תהלים דכתיב ה׳ לורי וגואלי (תהלים יט) ומסיק ליה יענך ה׳ ביום לרה (שם כ). ואמרי׳ בברכות ירושלמי (פ״ק ה״ק) מי שיש סומך גאולה לתפלה למה הוא דומה לאומנו של מלך שנא ונפק על פתחו של מלך יצא המלך ומלמו שהפליג לף הוא הפליג אלא יהיה אדם מקדש להקב״ה אליו ומרלהו בשעשות ולקוסין של יריאת מלריס הוא מתקרב אליו ועומדו קרוב אליו יש לו לתמוך לריו: **בשלמא מקומו.** בין שני ק״ש מקומו כל תפלות של יום דקא סבר תפלת ערבית קודמת לק״ש: **גאולה מאורפא לן הוי.** הילכך גאולה למורמת לן מחיפא לאהדורי עלה סמיכת תפלה: **מה קימה ק״ש ואח״כ תפלה.** דבשחרית כולהו מודו דבעי מסמך: **שלש פעמים.** כנגד שלש תפלות: **דחיס ביה טרחי.** למחי בחלי״ף בי״ת וי״ם הו שבח הכנת מזון לכל מי: **לפילו הכי.** לף על פי שהספסק הו״ן מפני נפילה שבה ולא אבה לגמוה מזר וכמן סמיכת הגפילה מכף לה: **ויעף אלי.** בפריסה אחת ולא הרגיע בינתים: **מועף ביעף.** שתי פריסות: **נחתה.** בפריסה אחת: **אמרו בלבבכם.** אמרו מה שכתוב על לבבך (דברים ו): **על משכבכם.** שנאמר בשכבך (שם): **ודומו.** בשיבה אמרי ן: ומם

הגהות הב״ח

(ב) גמ׳ מזר דוד וסמכה בכרות הקדש:

גליון הש״ס

בגמ׳ וכל העובר על ד״ח. עיין רש״י ס״ע ע״ב ועי׳ רס״ו סוטה ד ע״ב ד״ה ועקר וכמוס׳ שם: **שם מאורתא נמי הוי.** ע״ל ט ע״ב: **שם** בין דתקינו רבנן השכיבנו. עי׳ תוספות הרא״ש סימן כ״ח: **שם בבל יום ג״פ.** בהגה״מ ליתא ג״פ וכן בטור וכתוק״ס סימן ק״ך ליתא כל המומר מהלה לדוד בכל יום מוכוח לו: **שם מפני ששיש בה מפלתן.** עי׳ תוספות הרא״ש סימן ע״ט: **בהגהת מהרי״ב אחד** הס״ד והלבתא. וע״ע מגילת ס״ע ע״ש מוס׳ ד״ה כיון:

מוסף רש״י

סייג. גדר (סנהדרין לז. תו. נדה ג:, אבות פ״ג מ״יג). **תפלת ערבית רשות.** מפני שאין כנגד הקטר תלנים ומטורים שאין מעכבין בתרתן (שבת פו:).

רבינו חננאל

אמר ר׳ יהושע בן לוי אעפ״י וכו׳. הא דאמר ר׳ יהושע בן לוי אעפ״י שקרא אדם קריאת שמע בבית הכנסת מצוה לקרותה על מטתו, ואינו קורא אלא שמע והיה אם שמוע אבל לא פרשת ציצית.

רב נסים גאון

ואיבעית אימא **לאפוקי ממאן** דאמר דתפלת ערבית רשות. מי הוא שאמר דתפלת ערבית **רשות** ר׳ יהושע הוא ואיתא בפרק תפלת השחר (דף כז) אמר רב יהודה אמר שמואל תפלת ערבית רבן גמליאל אומר חובה ר׳ יהושע אומר רשות:

טו המקבל שדה לקצור וכו'. שם בתוספתא שדה לקצור מחבר בלקט שכחה ופאה ומעשר עני מ"ר יכול ממנו למהול בשלים ולבעים מכל מקום שם אמר לו שלים מה שהתה קונה שכחה ופאה ומעשר עני והעשר כחבר כשב רבינו שר' יהודה לבחר דברי חכמים בא ולא למוק והעשם שחייב במעשר עני לא הוי משום דכיון שים לו בלים מו רבים בקציר הוי עציר אלא הכעם כיון שים לו הלק בקציר והעני מוחר על שלו וכן משמע מחוך לשון רבינו:

טז המוכר את שדהו קרקע ופירות וכו'. שם משנה המוכר שדהו המוכר מוכר והלוקח מסור ומחרימין עליה בירושלמי מהני' בשמכר לו שדהו ונקחה מכל מקום מכר לו קמה וקייב לו שדה אלא זה מני קונה שדה ואלא זה מני קונה קנינך. וכתב רבינו והעני שהם לא הטעי למאי מוחר במעשר עני וכשיפא קניה ליה פשיטא דכיון דקנה שדה עציר הוא ומיהו כגון שעדיין לא נתן דמים ואפי' לוה הדמים ולקחה:

יז מעשר עני אין פורעין ממנו וכו'. מוכפתא פרק בתרא דפאה. ולריך לבאר מאי חמגולין ומאי גמיעות הספדים. חמגולין כגון שהלוהו פעם אחת ואח"כ הילך ללוות ממנו לא ילוהו ממעות מעשר עני ואם יחזן מוהו פעם או שהיה לא יחזן מוהו גם הוא פעם אחת ממעות מעשר עני וכן כל כיולא בזה אבל אם אמר לו הלוני עתה ואחזיר לך אחר שלשה ימים הרי זה יכול להחזיר לו הכרמה בימי אלו אם הילה למחיבו הבל יכול להברותו ממעשר עני וכן כל כיולא בזה: ונותנין מוהו להכר עיר וכו'. נם זה שם בהוספתה דכיון שהות חכר עיר ומחזיק כוכה אין זה כמתן לעלקה ומוחר, הכי משמע לי מעמה ורבינו העתיק ל' המוכפתא:

פ"ז א מצות עשה ליתן צדקה לעניים כפי מה שראוי לעני. אם היתה יד הנותן משגת. שנאמר פתוח תפתח את ידך לו ונאמר והחזקת בו גר ותושב וחי עמך ונאמר וחי אחיך עמך: **ב** וכל הרואה עני מבקש והעלים עיניו ממנו ולא נתן לו צדקה עבר בלא תעשה שנאמר לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ידך מאחיך האביון: **ג** לפי מה שחסר העני אתה מצווה ליתן לו. אם אין לו כסות מכסים אותו. אם אין לו כלי בית קונין לו. אם אין לו אשה משיאין אותו. ואם היתה אשה משיאין אותה לאיש. אפילו היה דרכו של זה העני לרכוב על הסוס ועבד רץ לפניו והעני וירד מנכסיו קונין לו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו שנאמר די מחסורו אשר יחסר לו. ומצווה אתה להשלים חסרונו ואין אתה מצווה לעשרו: **ד** יתום שבא להשיאו אשה. שוכרין לו בית ומציעים לו מטה וכל כלי תשמישו ואחר כך משיאין לו אשה: **ה** בא העני ושאל די מחסורו ואין יד הנותן משגת נותן לו כפי השגת ידו וכמה עד חמישית נכסיו מצוה מן המובחר. ואחד מעשרה בנכסיו בינוני. פחות מכאן עין רעה

משנה למלך

לחבירו. וכן חבירו מפריש מחלקו ונותן לו: **טז** המקבל שדה לקצור אסור בלקט שכחה ופאה ומעשר עני. אימתי בזמן שקבלה ממנו ליקח חלק בכל השדה כגון שנתן לו שלישה או רביעה בשכרו. אבל אם אמר לו בעל השדה שליש מה שאתה קוצר בלבד הוא שלך או רביע מה שתקצור הרי זה אין לו כלום עד שיקצור. ובשעת הקציר הוא עני. לפיכך מותר בלקט שכחה ופאה. ואסור במעשר עני שאין מפרישין מעשר עני אלא אחר שקצר והרי זכה בחלקו שקצר: **טז** המוכר את שדהו קרקע ופירות והעני. הרי זה מותר בלקט שכחה ופאה ומעשר עני שלה. והלוקח אסור בהן אע"פ שעדיין לא נתן דמים. ואפילו לוה הדמים ולקחה הרי זה אסור במתנות עניים: **יז** מעשר עני אין פורעין ממנו מלוה. ואין משלמין ממנו את התגמולין. אבל משלמין ממנו דבר של גמילות חסדים וצריך להודיעו שהוא מעשר עני. ואין פודין בו שבויים. ואין עושין בו שושבינות. ואין נותנין ממנו דבר לצדקה. ונותנין אותו לחבר עיר בטובת הנאה. ואין מוציאין אותו מהארץ לחוץ לארץ שנאמר והנחת בשעריך ונאמר ואכלו בשעריך ושבעו:

פרק שביעי

א מצות עשה ליתן צדקה לעניים כפי מה שראוי לעני. אם היתה יד הנותן משגת. שנאמר פתוח תפתח את ידך לו ונאמר והחזקת בו גר ותושב וחי עמך ונאמר וחי אחיך עמך: **ב** וכל הרואה עני מבקש והעלים עיניו ממנו ולא נתן לו צדקה עבר בלא תעשה שנאמר לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ידך מאחיך האביון: **ג** לפי מה שחסר העני אתה מצווה ליתן לו. אם אין לו כסות מכסים אותו. אם אין לו כלי בית קונין לו. אם אין לו אשה משיאין אותו. ואם היתה אשה משיאין אותה לאיש. אפילו היה דרכו של זה העני לרכוב על הסוס ועבד רץ לפניו והעני וירד מנכסיו קונין לו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו שנאמר די מחסורו אשר יחסר לו. ומצווה אתה להשלים חסרונו ואין אתה מצווה לעשרו: **ד** יתום שבא להשיאו אשה. שוכרין לו בית ומציעים לו מטה וכל כלי תשמישו ואחר כך משיאין לו אשה: **ה** בא העני ושאל די מחסורו ואין יד הנותן משגת נותן לו כפי השגת ידו וכמה עד חמישית נכסיו מצוה מן המובחר. ואחד מעשרה בנכסיו בינוני. פחות מכאן עין

פ"ז א מצות עשה ליתן צדקה לעני וכו'. כל זה מבוחר בהוספתה:

ה וכמה עד החמישית וכו'. בגמ' ומ"ש

טו המקבל שדה לקצור וכו'. גם זה מבוחר בהוספתה:

טז המוכר פרי שדהו וכו'. גם זה מבוחר בהוספתה:

יז מעשר עני אין פורעין ממנו מלוה. ופ"ש בשביעית לא נתן דמים:

פ"ז א מצות עשה ליתן צדקה וכו':

ב וכל הרואה עני מבקש וכו':

ג לפי מה שחסר העני וכו' ומ"ש מפיק לן בהוספתה (בפרוטה דף ס"ו):

ה בא העני ושאל וכו' וכמה עד החמישית. בפ'

רעה. ולעולם לא יפחות עצמו משלישית השקל בשנה. וכל הנותן פחות מזה לא קיים מצוה. ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב ליתן צדקה לאחר: ז עני שאין מכירין אותו ואמר רעב אני האכילוני אין בודקין אחריו שמא רמאי הוא אלא מפרנסין אותו מיד. היה ערום ואמר כסוני בודקין אחריו שמא רמאי הוא. ואם היו מכירין אותו מכסין אותו לפי כבודו מיד ואין בודקין אחריו: ז מפרנסין ומכסין עניי עכו"ם עם עניי ישראל מפני דרכי שלום. ועני המחזר על הפתחים אין נזקקין לו למתנה מרובה אבל נותנין לו מתנה מועטת. ואסור להחזיר את העני ששאל ריקם ואפילו אתה נותן לו גרוגרת אחת שנאמר אל ישוב דך נכלם: ח אין פותחין לעני העובר ממקום למקום מכבר אחד הנמכר בפונדיון כשהיו החטים ארבע סאין בסלע וכבר בארנו כל המדות. ואם לן ונותנין לו מצע לישן עליו וכסת ליתן תחת מראשותיו. ושמן וקטנית. ואם שבת נותנין לו מזון שלש סעודות ושמן וקטנית ודג וירק. ואם היו מכירין אותו נותנין לו לפי כבודו: ט עני שאינו רוצה ליקח צדקה מעלימין עליו ונותנין לו לשם מתנה או לשם הלואה. ועשיר המרעיב את עצמו ועינו צרה בממונו שלא יאכל ממנו ולא ישתה אין משגיחין בו: י מי שאינו רוצה ליתן צדקה או שיתן מעט ממה שראוי לו. בית דין כופין אותו ומכין אותן מכת מרדות עד שיתן מה שאמדוהו ליתן. ויורדין לנכסיו בפניו ולוקחין ממנו מה שראוי לו ליתן. וממשכנין על הצדקה ואפילו בערבי שבתות: יא אדם שוע שהוא נותן צדקה יותר מן הראוי לו. או שמיצר לעצמו ונותן לנבאים כדי שלא יתבייש אסור לתובעו ולגבות ממנו צדקה. ונבאי שמכלימו ושואל ממנו עתיד להפרע ממנו שנאמר ופקדתי על כל לוחציו: יב אין פוסקין צדקה על יתומים ואפילו לפדיון שבויים ואע"פ שיש להם ממון הרבה. ואם פסק הדיין עליהם כדי לשום להן שם מותר. גבאי צדקה לוקחין מן הנשים ומן העברים ומן התינוקות דבר מועט. אבל לא דבר מרובה. שחזקת המרובה גנבה או גזל משל אחרים. וכמה הוא מועט שהן הכל לפי עושר הבעלים ועניותן: יג עני שהוא קרובו קודם לכל אדם. עניי ביתו קודמין לעניי עירו. עניי עירו קודמין לעניי עיר אחרת שנאמר לאחיך לעניך ולאביונך בארצך: יד מי שהלך בסחורה ופסקו עליו אנשי העיר שהלך שם צדקה הרי זה נותן לעניי אותה העיר

פתוח הפתח וכתיב לא תפתח את לבבך ולא תקפוץ את יד. ור"ל דשאני מ"ע של צדקה שיש בה תקנה לעניים והרי הוא כחוב עליו וכופין מוהו לפרוע מוהו ויוצדין לכתיבו כאשר עשין למי שמכרב לפרוע החוב מאר עליו מדה שהרי כבל המצות טלם נפסר הסיון וכמצות המעבר הוהר שנאמר הניאלו את כל המעבר וגו' ובאחרי גת בזאת וגו'. ומני מוהר שבם בצדקה הוהר הכיהין:

יא אדם שוע שהוא נותן צדקה וכו'. כיצד דמתרגיל הא דלא למיד הא למיד דכיון דלא למיד הוא בגבאי ליהן מוהו עליו כחיב ופקדתי על כל לוחצו:

יב אין פוסקין צדקה על יהומים וכו'. כחם בגא בחרא ס"ק רבא רמי צדקה ליהמי דבר מריון מ"ל מכיי והא חני רב שמואל בר יהודה אין פוסקין צדקה על היהומים אפילו לפדיון שבויים מ"ל חנא לאחכוניהו קא מבירנא: גבאי צדקה לוקחין וכו'. פ' הגוזל ומחכיל נבאי צדקה לוקחין מהם דבר מועט אבל לא דבר מרובה רבינא אקלע לבי מהוזא אחו רמי קמיה בבלי ובירבי קבין מיירו מ"ל רבא פוספסה לבינתא והחניא נבאי צדקה מקבלין מהן דבר מועט אבל לא דבר מרובה אמר ליה הבי לבמי ממוזא דבר מועט ניהנו ע"כ. ואם מיהו מביר אח הבעלים לא יקח מהם אלא דבר מועט דספק גזל אסור וכח דמקבלים מהם דבר מועט היינו מן הספק אבל אם הבעל מקפיד אין לוקחין מהם אפי' דבר מועט:

יג עני שהוא קרובו וכו'. הכי פיהמ בספרי והכי מדרים להחיך זה קרובו לעניין להלן עניי ביתו עניי עירו וכל הקודם בספוק קודם לאחר. כתב רבינו כעדיה חייב אדם לפקדים פרנסתו שנאמר ומי אחיך עמך חייך קודמין לחיי אחיך:

יד מי שהלך בסחורה וכו'. הכי פיהמ בגמלה ס' בני העיר. ואיבא למידק ומה פעם לחלק בין יחיד למרובים וכמה הם רבים לענין זה. ויל דרבים היינו רוב מבני מוהה העיר

משנה למלך

מקרא שומרים בפלוגתא דר"י ור' יהודה בבבא ע"ב. וביבינו בשמים כל זה ולא דשפיי לחם:

ט"ו מי שאינו רוצה ליתן צדקה וכו'. ז"ל מרן בכ"י יו"ד סי' רמ"ח והר"ן בפכיס (חידושין כהרת) וכן דעת כרמב"ן בשהב הבא מהכבייה רבא לר"ע גב אחי לאו מחמת קיטנות דמחת הוה אלא בשיב עשיר ולא הוה מניד כדבעי ליה וכו', ותימה דכרמב"ן בתב בתשובה דהבעת עכוט היא מצוה שמחן שכיב צדקה ובשיכך אין בית דין של מטה מוהירין עליה ובתב נמי תיבעת לאו דבתיב לא תאכיב בעבוטו ואין בתב דב"ל בחידושין בתרא. וסיפ מעשר לומר דלא תאכיב

ואח"כ הוסם הכיוח וכבי ליתח בירוסלמי ריש פאה ומייתי לה מדבתיב וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך וביתיב"י עשר תעשרנו שני מיטורים ה"ל הוסם. וכ' מניחת התשה (לך ל') מקשה מהה דלא יבאו יוחר מחומם להח דר' אבהו כי קא ניהה נפשיה בזוחיה לפעמ' חמוניה ומשני הני מילי מחיים אפי ירד מנכסיו אבל למחר מיהה לית לן בה ורבינו לא פייבי הכא אלא בחיים. ומ"ש ואחד מעשרה בנכסיו בינוי פחות מאלן אין מעלים לו הקב"ה ולעולם לא יחנע עצמו מלעשות הצדקה (לך ב"ב) בכתב. בפ"ק דבתרא (לך פ') :

ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה וכו'. פ"ק דגיטין (לך ז') :

ו עני שאין מכירים אותו וכו'. פ"ק דבתרא (לך פ') :

ז מפרנסים ומכסים עניי עכו"ם וכו'. בפ"ק דמקלן (לך כ"ב) :

ועני המחזר על הפתחים וכו'. פ"ק דבתרא: **ואסור** להחזיר לא בעני וכו' :

ח אין פותחין לעני וכו'. מבתב בסוף שבח (לך י"ב). ומה שבתב ואם לן וכו'. בס לן עהגיע ע פרנסה ליה וכפרק קמא דבתרא (לך פ') וכפרק בל בהבי (בבא לך קי"ח) מהי פרנסה ליה פורים וכי בדיה. ומ"ש ואין נזקקין לו מן הקופה בפוסקים דפוק חפה. ומ"ש ואם בבא נותנין לו מזון שלש סעודות מבוא בסוף שבח. ומ"ש בתוספתא. ומ"ש ואם היו מכירים אותו וכו' בבי מבעא בפרק מילחא השתה (לך ס"ז) :

ט עני שאינו רוצה ליקח צדקה וכו'. בפרק מילחא השתה (בתובות לך מ"ט) :

ועשיר המרעיב את עצמו וכו'. בס :

י מי שאינו רוצה ליתן צדקה וכו'. בפרק בהמפתה (בתובות לך מ"ט) :

וממשכנין (על) הצדקה וכו'. בפ"ק דבתרא (לך ח') :

יא אדם שוע וכו'. בס :

יב אין פוסקין צדקה על יהומים וכו' עד **מותר.** בס :

גבאי צדקה וכו' עד ועיותן. בסוף בבא קמא (לך ק"ב) :

יג עני שהוא קרובו וכו'. בפרק אילהו נשך (לך פ"ב) :

יד מי שהלך בסחורה וכו' עד כמו שיראה לו. בפרק בני העיר (לך כ"ז) :

האומר

העיר. ואם היו רבים ופסקו עליהן צדקה נותנין וכשבאין מביאין אותה עמהן ומפרנסין בה עניי עירם. ואם יש שם חבר עיר יתנוה לחבר עיר והוא מחלקה כמו שיראה לו: **טו** האומר תנו מאתים דינר לבית הכנסת או תנו ספר תורה לבית הכנסת יתנו לבית הכנסת שהוא רגיל בו. ואם היה רגיל בשנים יתנו לשניהן. האומר תנו מאתים דינרין לעניים יתנו לעניי אותה העיר:

פרק שמיני

א הצדקה הרי היא בכלל הנדרים. לפיכך האומר הרי עלי סלע לצדקה. או הרי סלע זו צדקה חייב ליתנה לעניים מיד ואם איחר עבר בבל תאחר שהרי בידו ליתן מיד ועניים מצויין הן. אין שם עניים מפריש ומניח עד שימצא עניים. ואם התנה שלא יתן עד שימצא עני אינו צריך להפריש. וכן אם התנה בשעה שנדר בצדקה או התנדב אותו שיהיו הגבאין רשאין לשנותה ולצורפה בזהב הרי אלו מותרין: **ב** המתפיס בצדקה חייב כשאר הנדרים. כיצד אמר הרי סלע זו כזו הרי זו צדקה. המפריש סלע ואמר הרי זו צדקה ולקח סלע שנייה ואמר וזו הרי שנייה צדקה. ואע"פ שלא פירש: **ג** הנודר צדקה ולא ידע כמה נדר יתן עד שיאמר לא לכך נתכוונתי: **ד** אחד האומר סלע זו צדקה או האומר הרי עלי סלע לצדקה והפרישו. אם רצה לשנותו באחר מותר. ואם משהגיע ליד הגבאי אסור לשנותו. ואם רצו הגבאים לצרף המעות ולעשותן דינרין אינן רשאין אלא אם אין שם עניים לחלק מצרפין לאחרים. אבל לא לעצמן: **ה** היה לעניים הנאה בעיכוב המעות ביד הגבאי כדי לעשות לאחרים ליתן. הרי אותו הגבאי מותר ללוות אותם המעות של עניים ופורע שהצדקה אינה כהקדש שאסור ליהנות בו: **ו** מי שהתנדב מנורה או נר לבית הכנסת אסור לשנותה. ואם לדבר מצוה מותר לשנותה. אע"פ שלא נשתקע שם בעליה מעליה אלא אומרים זו המנורה או נר של פלוני. ואם נשתקע שם הבעלים מעליה מותר לשנותה אפילו לדבר הרשות: **ז** במה דברים אמורים בשהיה המתנדב ישראל. אבל אם היה עכו"ם אסור לשנותה אפילו לדבר מצוה עד שישתקע שם בעליה מעליה. שמא יאמר העכו"ם הקדשתי דבר לבית הכנסת של יהודים ומכרוהו לעצמן: **ח** עכו"ם שהתנדב לבדק הבית אין מקבלין ממנו לכתחלה. ואם לקחו ממנו אין מחזירין לו. היה הדבר מסויים כגון קורה או אבן מחזירין

כסף משנה

טו האומר תנו מאתים דינר לבית הכנסת וכו' עד סוף הפרק. תוספתא פרק הגזל ופרק הזקח:

פ"ח א הצדקה הרי בכלל הנדרים וכו'. בפרק קמא דר"ה (דף ו'). ומ"ש ואם התנה וכו'. וכן אם התנה וכו':

ב המתפים בצדקה חייב כשאר הנדרים וכו'. פ"ק דנדרים (דף ז') בעיא דאפשיטא בגמ"ל כדעת רבינו:

ג הנודר צדקה ולא ידע כמה נדר וכו'. נלמד ממתני' פרק בתרא דמנחות (דף ק"ס):

ד אחד האומר סלע זו צדקה וכו' עד אסור לשנותו. פ"ק דערכין (דף ו'):

ואם רצו הגבאים לצרף וכו'. פ"ק דבתרא (דף ה'):

ה היה לעניים הנאה וכו'. פ"ק דערכין והביאו הרי"ף פ' ד' וכ':

ו מי שהתנדב מנורה וכו' עד ומכרוהו לעצמם. שם ובירושלמי פ"ק דשקלים:

ח עכו"ם שהתנדב לבדק הבית וכו'. פ"ק דערכין (דף ו':) הני הדא עכו"ם שהתנדב

הרדב"ז

כמיר שהלכו לעיר אחרת לפי שפניים מוטלין עליהם לפיכך נותנין אותה לגבאי אותה העיר כדי שלא יתגדו אותם שפוסקין ואינם נותנים וכשהולכים לעירם מחזין אותה לפרנס עניי עירם וככי משמע מדתני בני העיר שהלכו לעיר אחרת ואמריק נמי רב הונא גזר תעניתא עלו לגביה רב הונא בר חיליאי וכל בני מאחים רמו עלייהו לדקה וכו' משמע מהכא דכל בני העיר הלכו וקי"ל רובו ככולו דלא מסתבר שאם הלכו שנים או ג' ופסקו עליהם לדקה שיפנו אותה כיון שרוב העיר נשארו במקומם הם יתרנסו עניים ועדיין נ"ע דדלמא ג' כוו רבים ומעשה שהיה כך היה ושמא דחד או תרי בכלי אבל שלשה לא בעלי:

ואם יש שם חבר עיר וכו'. שם המימרא בד"א כשאין שם חבר עיר אבל יש שם חבר עיר תנהן לחבר עיר. וחבר עיר היינו ת"ח המתעסק בצרכי צבור:

טו האומר תנו מאתים וכו'. בתוספתא פ' הגזל. ות"ח בשלמא מעות אפשר לחלקם אלא ספר תורה ה"א לחלקו. י"ל שישתמשו אלו זמן מה ואלו זמן מה כפי אשר יתפשרו: האומר תנו מאתים דינרים וכו'. גם זה שם ותשמע דכיון דאמר לעניים סהם יחלקו אותה לעניי אותה העיר כולם אע"ג דאית ליה עניים קרובים ותרהי קמ"ל שלא יתנו לקרובים דוקא ולא לעניי עולם אלא לעניי עירו, זה נראה דעת רבינו ויש חולקין:

פ"ח א הצדקה הרי היא בכלל הנדרים וכו'. פ"ק דר"ה אמר רבא ולדקה מיחייב עליה לאלתר דהא קיימי עניים ואמריק נמי התם בסיף זו לדקה:

ואם התנה שלא יתן עד שימצא עני וכו'. הדבר ברור שהכל לפי תנאו. וכתב הטור ירצה מדבריו שאין תנאי מועיל אלא כשאין שם עניים. ולא נהירא ועוד מה צריך תנאי כשאין שם עניים והלא אין עליו חיוב אלא משום דבכל שעה עניים מצויים וא"כ שעיסא שאינו חייב עד שיזדמנו לו עניים ע"כ. ואין בדברי רבינו קושיא דכתב ואם אין שם עניים מפריש כדי שיהא נוח לו כשיבואו עניים לתת להם מיד דהא אוקימנא תרי קראי חד לאמר ולא הפריש וחד להפריש ולא הקריב והאי הפרשה אפשר בתרי גווני או שיפריש ויניח ברשותו או שיתן ביד אחרים שיהיה מוכן כשיבואו עניים ואם התנה שלא יתן או לא יפריש הכל לפי תנאו והשתא ניחא דפסח בהפרשה וסיים בנתינה והיינו דמסיים אינו צריך להפריש ואין צריך לדחות דלא יתן לא יפריש הוא ולאו למימרא שלא יועיל תנאי אפי' דליכא עניים שאם התנה ע"מ שאחלק לעניים מעט מעט בכל שבוע הכל לפי תנאו אלא אורחא דמלתא נקט שאין אדם מתנה אלא היכא דליכא עניים, ותמהני על הטור היכי חלי בוקי סריקי ברבינו:

ב המתפים בצדקה חייב וכו'. פ"ק דנדרים בעי רב פפא יש יד לצדקה או אין יד לצדקה היכי דמי אילימא דאמר הדין זוזא לצדקה והדין נמי ההוא צדקה עצמה היא אלא כגון דאמר הדין ולא אמר נמי ולא איפשיטא וסקו הפוסקים לחומרא וכן דעת רבינו ונראה משום דהוי ספקא דאורייתא. ואיכא למידק הרי שהיה סלע של צדקה לפניו ואמר על סלע אחרת וזו מאי כיון שהוא לא הזכיר לשון צדקה וגם לא אמר וזו כאן אין זו התפסה או דילמא לעולם הוי יד לצדקה והוי התפסה. ומסתברא לי דלא הוי התפסה דומיא דהיה נזיר עובר לפניו ואמר הריני כזה הרי זה נזיר וטעמא דאמר כזה אבל אם אמר הריני לא אמר כלום הכא נמי לא אמר כלום ועד כאן לא קא מבעיא לרב פפא אלא משום דאמר הדין וזה לצדקה והדין ולא אמר והדין נמי ואפי' הכי לא איפשיטא ואנן ניקום וניחא דאפי' היכא דלא אמר צדקה אלא שהיה סלע של צדקה מונח לפניו ואמר וזה דליהוי יד הכי דלא נוסיף עלה. וכן יש לדקדק בלשון רבינו שכתב החלוקה השנייה אמר הרי סלע זו כזו ולא הזכיר בה אם אמר על הראשון הרי זה לצדקה וא"כ פשיטא דהיים צדקה עצמה כדאמריק בגמרא אלא ודאי איירי כגון שהיה לפניו סלע של צדקה ואמר הרי זו כזו וכן העתיקו הטור והשתא איה בה חדושא דאע"ג דלא הזכיר צדקה הוי יד כדאמריק גבי נדרים ונזיר אבל בחלוקה השנייה כתב הפריש סלע ואמר הרי זו צדקה כו' דהיינו בעיין ואם לא הזכיר צדקה לא אבעיא לן דפשיטא לן דלא הוי יד כנ"ל:

ג הנודר צדקה ולא ידע וכו'. הכי איתא התם ויליף לה מדהכן כי האי גוונא גבי הנודר להקדש וכן כתב רבינו פ"ב מהלכות ערכין:

ד אחד האומר סלע זו לצדקה וכו'. בפ"ק דערכין האומר סלע זו לצדקה מותר לשנותו בין לעצמו בין לאחר בין שאמר הרי זו בין שאמר הרי עלי ומשמע מהכא לישנא דמותר ללוותה בין לו בין לאחר וכן פירש"י ז"ל, ורבינו אינו סובר כן דא"כ מאי מותר לשנותה להלוותה מבעי ליה לפיכך פירש לשנותה בין לעצמו בין שיפריש סלע אחר במקומו אבל להלוותה לאחרים מהמת דאסור אע"ג דלא אתא ליד גזבר וה"ק מותר לשנותה לצורך עלמו בין להביא אותה בעצמה בין להביא אחרת במקומה:

ואם רצו הגבאין לצרף המעות וכו'. פ"ק דבבא בתרא ת"ר גבאי צדקה שאין להם עניים לחלק פורטין לאחרים ואין פורטין לעצמן וטעמא לפי שהסרוכות של נחשת מתלידום ואין פורטין לעצמן מפני החשד:

ה היה לעניים הנאה בעכוב המעות ביד הגבאי וכו'. שם בפ"ק דערכין פריך אהא דת"ר נתמן משבאתה ליד גבאי אסור לשנותה איני והא ר' ינאי יזיף ופרע ומשני שאני ר' ינאי דניחא להו לעניים דכמה דמשהי מעשי ומייתי להו. ופי' רש"י ז"ל דר' ינאי גבאי עניים הוה ויזיף מעות הצדקה לצורכו ופרע. דכמה דמשהי ר' ינאי דלים ליה זוזי למפרע מיהא לכו לעניים דמעשי ר' ינאי לגבורה ואמר דלית ליה מעות לחלק לעניים וכופה אותם לצדקה והיכא רווחא לעניים ע"כ. וכתירו לו להלוותם לעצמו דאי לאו הכי לא היה משקר דכתיב דובר שקרים וגו':

ו מי שהתנדב מנורה או נר וכו'. שם ואיכא למידק הרי שהיה שם בעליה חקוק עליה אם מותר לשנותה או לא. וי"ל כל זמן שמזכירין את שמו מתוך מה שחקוק עליה ומכירין אותו שזה הכלי איש פלוני הקדישו אסור לשנותו אבל אם אין מכירין אותו הרי נשתקע שם בעליה ומותר לשנותה כנ"ל:

ז בד"א כשהיה ישראל אבל וכו'. הכי איתא התם ומדלא אשכח להלק אלא בעכו"ם משום דאיכא חלול השם אבל ישראל אע"ג דהוא נוח לא מצגחינן ביה דהא אית ליה לשמוע דברי חכמים ואע"ג דלא ניית לא חיישינן ליה וכן כתב הרא"ש בתשובה:

ח עכו"ם שהתנדב לבדק הבית וכו'. פ"ק דערכין תני חדא עכו"ם שהתנדב נדבה לבדק הבית מקבלין ממנו ותניא אידך אין מקבלין א"ר אילא א"ר יוחנן לא קשיא כאן בתחלה

משנה למלך

פ"ח א הצדקה הרי היא בכלל הנדרים כו'. כתב הרשב"א ח"ג סי' נ"ב בכל לשון נכללו בלילות בכלל הימים הלכך מי שנדר ליתן פרוטה בכל יום יכול ליתן בין ביום בין בלילה ע"כ:

ד ואם רצו הגבאים לצרף המעות ולעשותה דינרין כו'. בפרק ד' דשקלים תנן אין משתכרין בשל הקדש ואף לא בשל עניים. וכתב מהרימ"ט ח"א סי' קמ"ד דאין מותר להשתכר בהם אלא ע"י

יז היו לפנינו עניים הרבה וכו'. פרק בתרא דהוריות משנה קרוב ללשון רבינו ובברייתא:

יח בד"א בזמן ששניהם שוין וכו'. ג"ז שם במשנה ובעיא דהתם דאיבעיא יקרה היא מפנינים יקרה מכ"ג הנכנס לפני לפנים: ואם היה אחד מהם רבו או אביו. לא נתבאר בדברי רבינו כאן אביו ורבו איזה מהם קודם ובפ' אלו מציאות שם אביו ורבו בבית השבי פודה את רבו ואח"כ פודה את אביו ואם היה אביו תלמיד חכם פודה את אביו ואח"כ פודה את רבו והכי תניא בפרק בתרא דהוריות היה הוא ואביו ורבו בשבי הוא קודם לרבו ורבו קודם לאביו ואמו קודם לכל וי"ל דהך דברייתא בשאין אביו ת"ח כי היכי דלא תקשי אמתני' דאלו מציאות. ואפשר שהוא ז"ל סמך על מה שכתב בהלכות ת"ת אביו ורבו שנשביו בשבים פודה את רבו ואח"כ פודה את אביו ואם היה אביו ת"ח פודה את אביו תחלה וכן אם היה אביו ת"ח אע"פ שאינו שקול כנגד רבו משיב אבדתו ואח"כ משיב אבדת רבו ע"כ. והקשו עליו ממה שכתב פי"ב מהלכות גזלה ואבדה שגם באבדת רבו ואבדת אביו אם היה אביו שקול כנגד רבו של אביו קודמת ואם לאו של רבו קודמת ומתוך קושיא זו אמרו שמה שכתב בהלכות ת"ת הוא טעות סופר ואין לחלק בין רבו מובהק דהתם איירי ברבו שאינו מובהק ולפיכך אע"פ שאין אביו שקול כנגד רבו של אביו קודם שהרי כתב רבינו שם בד"א ברבו מובהק שלמד רוב חכמתו ממנו וכו':

ואני בעניותי אומר שאין בדברי רבינו טעות דבהלכות ת"ת איירי שאביו ת"ח ולמד ממנו קצת כדרך שכל האדם מלמד. אם בנו תורה ורבו היינו רבו מובהק הילכך אע"פ שאינו שקול כנגד רבו דאית ביה תרתי חדא שהוא רבו במקצת ועוד שהוא אביו הוא קודם ובהלכות גזלה ואבדה איירי באביו שאינו רבו כלל ומשום הכי בעינן שיהא שקול כנגד רבו. ולענין פדיון אין חילוק אלא אם אביו ת"ח אע"פ שאינו שקול כנגד רבו אביו קודם כפשטא דמתני' בפ' אלו מציאות והכי משמע נמי ממה שכתב בהלכות ת"ת ואביו שאינו ת"ח הוא קודם לכל תנן מרבו והכי מסתברא כיון שאביו הביאו לעולם הזה ואע"ג דלא משמע הכי מלשון רבינו שכתב רבו או אביו שהוא ת"ח קודם לזה שהוא גדול בחכמה מהם ע"כ משמע שאם לא היה אביו ת"ח אינו קודם למי שהוא גדול בחכמה ואיך אפשר שיניח אדם אביו בשביה וילך לפדות ת"ח שאינו מכירו ובשלמא רבו שהביאו לחיי העולם הבא ראוי להקדים לו אבל הכא אתר למה. ולפיכך אני אומר שלא כתב רבינו או אביו שהוא ת"ח אלא להקדימו לרבו כמו שכתב בהלכות ת"ת אע"ג שאין הלשון מחוור. וזהו לא מידי:

לה לפי כבודה: **יז** היו לפנינו עניים הרבה או שבויים הרבה ואין בכים כדי לפרנס או כדי לכסות או כדי לפדות את כולן. מקדימין את הכהן ללוי. ולוי לישראל. וישראל לחלל. וחלל לשתוקי. ושתוקי לאסופי. ואסופי לממזר. וממזר לנתין. ונתין לגר. שהנתין גדל עמנו בקדושה. וגר קודם לעבד משוחרר. לפי שהיה בכלל ארור: **יח** במה דברים אמורים בשהיו שניהן שוין בחכמה. אבל אם היה כהן גדול עם הארץ וממזר תלמיד חכם. תלמיד חכם קודם. וכל הגדול בחכמה קודם את חבירו. ואם היה אחד מהן רבו או אביו אע"פ שיש שם גדול מהן בחכמה. רבו או אביו שהוא תלמיד חכם קודם לזה שהוא גדול מהם בחכמה:

פרק תשיעי

א כל עיר שיש בה ישראל חייבין להעמיד מהם גבאי צדקה אנשים ידועים ונאמנים שיהיו מחזירין על העם מערב שבת לערב שבת ולוקחין מכל אחד ואחד מה שהוא ראוי ליתן ודבר הקצוב עליו. והן מחלקין המעות מערב שבת לערב שבת ונותנין לכל עני ועני מזונות המספיקין לשבעה ימים. וזו היא הנקרא קופה: **ב** וכן מעמידין גבאין שלוקחין בכל יום ויום מכל חצר וחצר פת ומיני מאכל או פירות או מעות ממי שמתנדב לפי שעה. ומחלקין את הגבוי לערב בין העניים ונותנין לכל עני ממנו פרנסת יומו. וזהו הנקרא תמחוי: **ג** מעולם לא ראינו ולא שמענו בקהל מישראל שאין להן קופה של צדקה. אבל תמחוי יש מקומות שנהגו בו ויש מקומות שלא נהגו בו. והמנהג הפשוט היום שיהיו גבאי הקופה מחזירין בכל יום ומחלקין מערב שבת לערב שבת: **ד** בתעניות מחלקים מזונות לעניים. וכל תענית שאכלו העם ולנו ולא חלקו צדקה לעניים הרי אלו כשופכי דמים ועליהם נאמר בקבלה צדק ילין בה ועתה מרצחים. במה דברים אמורים בשלא נתנו להן הפת והפירות שאוכלים בהם הפת כגון תמרים וענבים. אבל אם אחרו המעות או החטים אינן כשופכי דמים: **ה** הקופה אינה נגבית אלא בשנים שאין עושים שררה על הצבור בממון פחות משנים. ומותר להאמין לאחד המעות של קופה. ואינה נחלקת אלא בשלשה מפני שהיא כדיני ממונות. שנותנים לכל אחד די מחסורו לשבת. והתמחוי נגבה בשלשה שאינו דבר קצוב. ומתחלק בשלשה: **ו** התמחוי נגבה בכל יום. והקופה מערב שבת לערב שבת. והתמחוי לעניי עולם. והקופה לעניי אותה העיר בלבד: **ז** רשאין בני העיר לעשות קופה תמחוי ותמחוי קופה. ולשנותן לכל מה שירצו מצרכי צבור. ואע"פ שלא התנו כן בשעה שגבו. ואם היה במדינה

יז היו לפניו עניים הרבה וכו' עד ת"ח קודם. משנה בסוף הוריות (דף י"ג). ומ"ש וכל הגדול בחכמה וכו'. ומ"ש ואם היה אחד מהם רבו או אביו כו':

פ"ט א כל עיר שיש בה ישראל וכו'. כן משמע בפרק קמא דבתרא (דף ח) ובסוף פאה:

ד בתעניות מחלקים וכו'. בפרק אחד דיני ממונות (דף ל"ה) וירושלמי סוף פאה:

ה הקופה אינה נגבית אלא בשנים וכו'. משנה בסוף פאה. ומ"ש מותר להאמין לאחד המעות של קופה. בפ"ק דבתרא (דף ח'). ומ"ש ואינה נחלקת אלא בשלשה וכו' משנה בסוף פאה. ומ"ש והתמחוי נגבה בשלשה וכו'. פרק קמא דבתרא:

ו התמחוי נגבה בכל יום וכו' עד כל צרכי קבורה. בפ"ק דבתרא:

כתב מהרי"ק ואשר תמהת על רבינו משה שכתב ל' יום לקופה ג' חדשים לתמחוי ואמרת דבגמרא דידן בברייתא הוא איפכא. דע כי חילוק שההלכות יש בספרים בהרי מאהתיה בשני ספרים כדברי רבינו משה ויש הוכחה לגירסת רבינו דבתוספתא דפאה כתוב שלשים יום לקופה ולגירסת זו הטעם מפני שהקופה יותר מוכרחת מן התמחוי ואין לך מקום שאין בו קופה ויש מקומות שלא נהגו בתמחוי:

מי

פ"ט א כל עיר שיש בה ישראל וכו'. כל זה מבואר פ"ק דבבא בתרא ובפ' בתרא דפאה. ומה שכתב רבינו ידועים ונאמנים בשלמא נאמנים ניחא אלא ידועים למה כדי שהעניים יכירו אותם וגם הבעלי בתים יתבייישו מהם ויתנו. וכמו שכופין בני העיר זה את זה לבנות להם בית הכנסת ולקנות להם ס"ת ושאר דברים כן כופין זה את זה על הצדקה ולהעמיד להם גבאי צדקה:

ג והמנהג הפשוט היום וכו'. כך הוא המנהג בזמננו זה אבל תמחוי מי נתן להם רשות לבטל התמחוי כיון שהוא שנוי במשנה בסוף פאה ובברייתא ריש בבא בתרא ובכמה מקומות בתלמוד מייתי לה. וי"ל כיון דתנא בהך ברייתא ורשאין בני העיר לעשות קופה תמחוי ותמחוי קופה לפיכך נהגו להוסיף בקופה כנגד התמחוי ויצאו הכל קופה:

ד בתעניות מחלקין מזונות לעניים וכו'. בפ' אחד דיני ממונות א"ר יצחק כל תענית שמלינין בו את הצדקה כאילו שופך דמים שנאמר צדק ילין בה ועתה מרצחים וה"מ בריפתא ותמרי אבל זוזי וחטי לית לן בה והוקשה שהיו רגילין לחלק להם פת ופירות ועניי העניים להם תלויות אבל לא היו רגילין בכך אלא שמחלקין מעות וחטים לא הוו כשופכי דמים ויתנו להם למחר שהרי לא נפגעו עליהם העניים וכן נראה מפירש"י ז"ל ופשטא דמסתבר הוא:

ה הקופה אינה נגבית אלא בשנים וכו'. פ"ק דבבא בתרא בברייתא כלשון רבינו ואמרינן עלה מה"מ אמר רב נחמן אמר קרא והם יקחו את הזהב וגו' שררותא הוא דלא עבדי פחות משנים אבל הימוני מהימן מסייע ליה לרבי חנינא דאמר ר' חנינא מעשה ומינה רבי שני אחים על הקופה ושני אחין לגבי הימנותא כהד הוו: ואינה מתחלקת אלא בשלשה וכו'. וא"ת מהאי טעמא לא תהיה נגבית אלא בשלשה. וי"ל לפי שהיא יודע סכום של כל אחד ואחד כמה כפר"ח: והתמחוי נגבה בשלשה וכו'. שם בברייתא תמחוי נגבית בג' ומתחלקת בשלשה מכדי שגבויה וחלוקה שוין וכו'. ופירש רבינו כמו שחלוקה דיני ממונות כך גבייה דיני ממונות שהרי אינו דבר קצוב. ורש"י ז"ל פי' שגבויו והלוקו שוה בכל יום מידי יום ביום לפיכך אין גבוין בשנים שלא יצטרכו לטרוח לבקש את השלשה לחלק. ופירוש רבינו עיקר וכן פירש הרה"ש:

ו התמחוי נגבה בכל יום וכו'. שם בברייתא והא דתניא לעניי עולם ה"פ אף לעניי עולם אם יחרבו עליהם והיינו דבעינן שלשה לפי שצריכין לגבות כפי מה שיחרבו עליהן עניי עולם וכן דקדקו בלשון רבינו שלא כתב והקופה לעניי אותה העיר בלבד משמע שהתמחוי אינו לעניי אותה העיר בלבד אלא לכל העניים. וא"ת על מה סמכו ברוב המקומות שממנין גבאי אחד. וי"ל כיון דפשטא הוי משום דהאי שהוין שררותא פחות משנים ואמרי' מאי שררותא לפי שממשכנין על הצדקה בערב שבת והאידנא לא נהגו למשכן על הצדקה וא"כ ליכא שררותא וכיון שהוא קצוב כמה יתן כל אחד וכמה יקח כל עני שליה בשלמא הוא חבר באי עניים חדשים וצריך להלק להם לא יהיו בפחות משלשה:

ז רשאין בני העיר לעשות קופה תמחוי וכו'. שם בברייתא ויש מי שכתב דוקא לצורך עניים יכולין לשנותה אבל לא לשאר צרכי צבור וכל האחרונים דחו סברא זו והסכימו לדעת רבינו שיכולין לשנותה לכל צרכי צבור וכן נהגו ופשטא משום דלב ב"ד מתנה עליהם והכי משמע ליסנא דברייתא דקתני רשאין לשנותה לכל מה שירצו והו דאי לצורך עניים קאמר הא תנא ליה ריש׳א לעשות קופה תמחוי ומה לי הא ומה לי שאר צרכי עניים והו אי לצרכי עניים קאמר למה לא יהיו הגבאין רשאין לשנותה דקתני בני העיר משמע דוקא בני העיר ולא הגבאין: ואם היה במדינה חכם גדול וכו'. שם רב לאי אחר הנא מתמוי נמי לא לריכנה אבל דקא דקא הכי הרעתא דידי קא התי ונתאן דבעינא יהיבנא ליה. ומסתברא דמאי דכתב רבינו חכם גדול להו למימרא שאין בעיר גדול ממנו אלא אע"פ שיש גדול ממנו וזה ממונה על כל צרכי הצבור שהכל בונין על דעתו הוא יכול לשנותה ולא הביאו הגדול ממנו:

במדינה חכם גדול שהכל נובין על דעתו והוא יחלק לעניים כפי מה שיראה. הרי זה רשאי לשנותן לכל מה שיראה לו מצרכי צבור: **ח** גבאי צדקה אין רשאין לפרוש זה מזה בשוק. אלא כדי שיהיה זה פורש לשער וזה פורש לחנות וגובין: **ט** מצא הגבאי מעות בשוק לא יתנם לתוך כיסו אלא לתוך ארנקי של צדקה וכשיגיע לביתו יטלם: **י** היה הגבאי נושה בחבירו מנה ופרעו בשוק לא יתנם לתוך כיסו. אלא לתוך ארנקי של צדקה. וכשיגיע לביתו יטלם. ולא ימנה מעות הקופה שנים שנים אלא אחד אחד מפני החשד שנאמר והייתם נקיים מה' ומישראל: **יא** גבאי צדקה שאין להם עניים לחלק מצרפין המעות דינרין לאחרים אבל לא לעצמן. גבאי תמחוי שאין להם עניים לחלק מוכרים לאחרים ואין מוכרים לעצמם. ואין מחשבים בצדקה עם גבאי צדקה. ולא בהקדש עם הגזברין. שנאמר אך לא יחשב אתם הכסף הנתן על ידם כי באמונה הם עושים: **יב** מי שישב במדינה שלשים יום כופין אותו ליתן צדקה לקופה עם בני המדינה. ישב שם שלשה חדשים כופין אותו ליתן התמחוי. ישב שם ששה חדשים כופין אותו ליתן צדקה בכסות שמכסים בה עניי העיר. ישב שם תשעה חדשים כופין אותו ליתן צדקה לקבורה שקוברין בה את העניים ועושין להם כל צרכי קבורה: **יג** מי שיש לו מזון שתי סעודות אסור לו ליטול מן התמחוי. היו לו מזון ארבע עשרה סעודות לא יטול מן הקופה. היו לו מאתים זוז אע"פ שאינו נושא ונותן בהם *[או שיש לו חמשים זוז ונושא ונותן בהם] הרי זה לא יטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני. היו לו מאתים חסר דינר אפילו אלף נותנין לו כאחד הרי זה מותר ליקח. היו בידו מעות והרי הן עליו חוב או שהיו ממושכנים לכתובת אשתו הרי זה מותר ליקח: **יד** עני שצריך ויש לו חצר וכלי בית אפילו היו לו כלי כסף וכלי זהב אין מחייבין אותו למכור את ביתו ואת כלי תשמישו אלא מותר ליקח. ומצוה ליתן לו. במה דברים אמורים בכלי אבילה וישיבה ומלבוש ומצעות וכיוצא בהן. אבל אם היו כלי כסף וכלי זהב כגון מגרדת או עלי וכיוצא בהן מוכרן ולוקה פחות מהן. במה דברים אמורים קודם שיגיע לגבות מן העם. אבל אחר שגבה הצדקה מחייבים אותו למכור כליו וליקח אחרים פחותין מהם ואחר כך יטול: **טו** בעל הבית שהיה מהלך לעיר ותמו לו המעות בדרך ואין לו עתה מה יאכל הרי זה מותר ליקח לקט שכחה ופאה ומעשר עני וליהנות מן הצדקה. ולכשיגיע לביתו אינו חייב לשלם שהרי עני היה באותה שעה. הא למה זה דומה לעני שהעשיר שאינו חייב לשלם: **טז** מי שהיו לו בתים שדות וכרמים ואם מוכרן בימי הגשמים מוכרן בזול ואם הניחן עד ימות החמה מוכרן בשויהן. אין מחייבין אותו למכור אלא מאכילין אותו מעשר עני עד חצי דמיהן ולא ידחוק עצמו וימכור שלא בזמן מכירה: **יז** היו שאר האדם לוקחין ביוקר והוא אינו מוצא שיקח ממנו אלא בזול מפני שהוא דחוק

יג מי שיש לו מזון שתי סעודות וכו' עד ומצוה ליתן לו. משנה בסוף פאה:

יד ום"ש בד"א בכלי אבילה ושתיה וכו'. כפ' מציאת האשה (דף ס"ח) שם מוקימנא דרבא. ומ"ש בד"א קודם שיגיע לגבות מן הכפס וכו'. שם מוקימנא דרב פפא אלעזין דיקא לה סליני וכן דעת הרי"ף:

טו בעה"ב שהיה מהלך וכו'. משנה בפ"ק דפאה ובתכמים:

טז מי שהיו לו בתים וכו' עד שהיו דחוק למכור. בפ"ק דכ"ק (דף ז') תניא הרי שהיו לו בתים שדות וכרמים ואינו מוצא למכרן מאכילין לפיו מעשר עני עד מחצה הון כה רבה היכי דמי מי דזל מרעתא דכולי עלמא והיכא נמי דלא נהדייהו מציעו שהם אומרים נמי לא ליכפו ליה ומי לחייקור מרעתא דכולי עלמא ודיידי דעייל ונפיק מחוזי דלא מרעיה מציעו קוכא ואמרי הואיל ואיכמריכו ליה (והדר אמר רבה) לא מרכה מלא דביומי ניסן יקרי מרעתא וביומי הסרי דלא מרעתא דכולי עלמא עד ניסן ומזכי והאי הואיל ואיכמריכו ליה זוזי הכתם עד פעמא דמוכיה למיזל בפי לפו מוכיה למיזל. זו היא גירסת הרי"ף וכירסו התוספות גירסת זו דמיירי בשווים הרבה ופד מחצה הוון עד שיתמלא מי ביקה מוהם בהאי דמיכם לכל הסדות. ואפי' פוחתת נמי לא ליכפו ליה כיהום מציעו הואיל כ"ב שהציעו במחצה לא יהנו לו לא ליכפו כיון דזל מרעתא דכולי עלמא ומיזם מחיים לפי הזל. אפי' טוכת נמי ליכפו ליה כי לפי' ברוב פיכם עד שיתמלא למכור בשווין הרבה מלא למכור לפי ערכם אלא ברוחים דחוק: וכתב רבינו יהוחם בפן פירש הר"ב יונה וכיים בה לא עלכה וכו'. כלומר לם יפו מחצה בדמיהם יתכרם ולא יפוק מעשר עני. כפי לי מוכיה כלומר ויש לו להוחם בכפכיל דחקו לאכור לימו מולא חני שוויו ביומו כניכן ומהלין לוחו מעשר עני עד שיתמלא חני דמיהם. וכתב במ"ג לל רבוחינו הקדמונים כלשכת חוחרים שזו הניכרא וכיוצא זה פיקר. ובאחיקי מציכרא הפ"י ופיכוחו. ודבכי רבינו פפשיט שהם כתי' ריש"ף מלא שמ"ם שמחלינן לימו מעשר עני עד שלי דמיהם הוא שלא כתו שביכרו גדלם הרי"ף שהם פיכוחה לדעתו דהיינו לוחר שמחלינן לוחו מעשר עני עד שיתמלא חני פיקה לוחם בחני דמיהם וכיוצא בלשה שמכרם מלכיהם לוחו עד חני דמי הקרקעות מכוס דעד פלגא חוכיה למיזל אפי לא ופלגא שמעשר בדחוק ובכרם לבון לגיע

יג [זה הוא בכ"מ וכן ל"ל כי היא משנה שניה בפ"ח דשאה משנה ג'] :

בכלי אבילה וישיבה ומלבוש ומצעות וכיוצא בהן. אבל אם היו כלי כסף וכלי זהב כגון מגרדת או עלי וכיוצא בהן מוכרן ולוקה פחות מהן. במה דברים אמורים קודם שיגיע לגבות מן העם. אבל אחר שגבה הצדקה מחייבים אותו למכור כליו וליקח אחרים פחותין מהם ואחר כך יטול: **טו** בעל הבית שהיה מהלך לעיר ותמו לו המעות בדרך ואין לו עתה מה יאכל הרי זה מותר ליקח לקט שכחה ופאה ומעשר עני וליהנות מן הצדקה. ולכשיגיע לביתו אינו חייב לשלם שהרי עני היה באותה שעה. הא למה זה דומה לעני שהעשיר שאינו חייב לשלם: **טז** מי שהיו לו בתים שדות וכרמים ואם מוכרן בימי הגשמים מוכרן בזול ואם הניחן עד ימות החמה מוכרן בשויהן. אין מחייבין אותו למכור אלא מאכילין אותו מעשר עני עד חצי דמיהן ולא ידחוק עצמו וימכור שלא בזמן מכירה: **יז** היו שאר האדם לוקחין ביוקר והוא אינו מוצא שיקח ממנו אלא בזול מפני שהוא דחוק

ח נבאי צדקה אינם רשאין וכו'. שם בכריימא נבאי לדקה אינם רשאים לפרוש זה מזה לכל צורך זה לעבור וזה לחנות וכן לכל מקום שרוצה זה לא זה:

ט מצא הגבאי מעות וכו'. שם בפוסקי בריימא:

י ולא ימנה מעות הקופה וכו'. נ"ב זה שם:

יא נבאי לדקה אינן להם עניים וכו'. נפ זה שם ופעמת דכולהו מפני החשד:

יב מי שישב במדינה שלשים יום וכו'. נרפת הכפרים שלש ל' יום לחמחוי ו.כפת הריט"ף כנרכת רבינו ונרחה הטעם כיון שהקופה לעניי העיר כשלשים יום הוי ככני העיר שכל חמחוי כיון שהוא לעניי שלש אין הייב כו עד שלשה הדשים שהרי לא נתקן אלא כדי שיהיו מזונות בריות לעניים ומזה הטעם יש מקומות שלא נהגו כהמחוי. והוי יודע שלא נהמרו הדברים אלא כמי שכתב לעיל ואין דעתו להשתקע בעיר אבל אם דעתו להשתקע בעיר כגון שטשה דנרים התורים כן מיד הוא ככני העיר. ועיין כמה שכתב מהרר"י קולון שורש י"ז וביהוסלמי מסתע כגרסת רבינו:

יג מי שיש לו מזון שתי סעודות וכו'. פרק בהאי דשאה משנה כלשון רבינו. וה"ז לתנן מי שיש לו מזון י"ד סעודות לא יטול מן הקופה והלא נרך ט"ו סעודות מפני שהוא עליהם של שבת. וי"ל שהסעודה שלובל נמשהה מספיק למולאי שבת ופע"ב דמשנה לתבול בתוכלי בתולאי שבת כמי שאלוה לה המלך ה"מ למתן דשבר ליה שתין כתן הוכה:

יד עני שצריך ויש לו חצר. שם בתשנה אין מחייבין אותו למכור ביתו ושם כלי תשמישו וכתב רבינו מוסר ליקח ומצוה ליתן לו דסל"מ אין כאן מצות נתינה כיון שיש לו כיח וכלי תשמיש כלי כסף וכלי זהב קמ"ל דמצוה ליתן לו: **בד"א** בכלי אבילה וכו'. פ' מציאת האשה שריך למחני' והא תניא היה משתמש בכלי זהב יפחתם בכלי כסף בכלי כסף יפחתם בכלי נחושת ס"ר זכיך ל"ק הא כמאה ושלחן הא בכוסות וקערות. פ"ם כוסות וקערות דלא דאמר מפיסי לי מפה ושלחן נמי אמר לה מיקבל עלותי אמר רבא נריה דבבה בהתריסה דכבשה רב ששת אמר לא קשיא כאן קודם שיבא לידי נגוי כאן לאחר שיגוי לידי נגוי. והמשנה המפרשים דלא פליגי ולשיבך בחנו שתי המוקימתות. ומה שכתב רבינו לו שלי והוא שכוהגין בו מה הריטוב לרבותא אפ"ג דשוטין בו תוכל ופפ לא מצי למימר לה מיקבל עלותי שהרי אין מציאין לפניו מה העלי ולשיבוש רבינו שבתב מכל אחר שנבה מה הלדקה הסכימו רוב המפרשים ורבינו הגי פעם בפירוש המשנה ובתב לימו חייב למוכרם עד שיקח ממהצת העניים ויתבת בכללם אז יאמרו לו מכור לוחם הכלים וקנה לחביים ואל תמעים מחצת העניים ע"כ. ופשט נכון הוא כיון שבא לדחוק את העניים כופין לוחו למכור כליו אבל נזמן שהוא מתכרם בנעלת ולא מיד הגבאי אין מחייבין לוחו למכור:

טו בעל הבית שהוא טוכר מעיר לעיר וכו'. פ"ה דפאה במשנה ופסק כהמיים שאמרו אפי היה בלוחה שעה ואמד רבינו דין הלדקה מפאר מחצת עניים דמתי שנא ובתב רבינו בפירוש המשנה לימו חייב לפרסם בעיר אפי עד מחצה והוי כה מר שעה לא נהיבת דביומי ניסן יקרי מרעתא וביומי הסרי דלא מרעתא דכ"ע ואי אלא דאוקיר מרעתא דכ"ע ודידיה מיידי דעייל ונפיק מחוזי דלא מרעיה מציעו קוכא ואמרי הואיל ואיכמריכו ליה זוזי הכתם עד פלגא מוכיה למיזל אפי לא מוכיה למיזל. זו היא גירסת הרי"ף ז"ל ה"ר אי אלא מרעתא דכ"ע ודידיה אפי לא ליכפו ליה והי מוקיר מרעתא דכ"ע ודידיה מיידי דעייל ונפיק מחוזי דלא מרעיה אפי' אפילו אמר ליכפו ליה לא נהיבת דביומי ניסן יקרי מרעתא וכו' והאי הואיל ואיכמריכו ליה זוזי הכתם עד פלגא מוכיה למיזל וכו' ודעת רבינו דאפי' דלא מרעיה כמה וכמה חומיי דעביד הלוך ממקום למקום והמו מציחיו ונפיקך כמכו עיון לו ומאכילין לוחו מעשר עני לו לדקה עד הני דמי דקרקעיהו וזו היא מוקמתה דרבה:

מוחו כלילו הוא עני כלומה שעה כדי שלא יהכור ממוך הדוחק שלא נזמן המכירה וזו היא מוקמתה דרבה:

יז היו קלה כסף לוקחין וכו'. כיינו דאמרי' שלא לפוקיר מרעתא דכ"ע ודידיה מיידי דעייל ונפיק מחוזי דלא מרעיה אפי' אוכא אפי אפילו אמר ליכפו ליה לטמר עד יוודע שאינו

משנה למלך

פ"ש יב הוו ע מאחים וו לא על פי שיגיע עשת ועתן נפש ט'. כלא כי' חבר נשון וכ"ל לא שהיו ע מחצים זה ועשת ועתן נפש:

דחוק וטרוד אין מחייבין אותו למכור. אלא אוכל מעשר עני והולך עד שימכור בשוה וידעו הכל שאינו דחוק למכור: **יח** עני שגבו לו כדי להשלים מחסורו והותירו על מה שהוא צריך הרי המותר שלו. ומותר עניים לעניים. ומותר שבויים לשבויים. מותר שבוי לאותו שבוי. מותר מתים למתים. מותר המת ליורשיו: **יט** עני שנתן פרוטה לתמחוי או פרוטה לקופה מקבלים ממנו. ואם לא נתן אין מחייבין אותו ליתן. נתנו לו בגדים חדשים והחזיר להן את השחקין מקבלין ממנו. ואם לא נתן אין מחייבין אותו ליתן:

פרק עשירי

א חייבין אנו להזהר במצות צדקה יותר מכל מצות עשה. שהצדקה סימן לצדיק זרע אברהם אבינו שנאמר כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו לעשות צדקה. ואין כסא ישראל מתכונן ודת האמת עומדת אלא בצדקה שנאמר בצדקה תכונני. ואין ישראל נגאלין אלא בצדקה שנאמר ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה: **ב** לעולם אין אדם מעני מן הצדקה ואין דבר רע ולא היזק נגלל בשביל הצדקה שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום. כל המרחם מרחמין עליו שנאמר ונתן לך רחמים ורחמך והרבך. וכל מי שהוא אכזרי ואינו מרחם יש לחוש ליחסו. שאין האכזריות מצויה אלא בעכו"ם שנאמר אכזרי המה ולא ירחמו. וכל ישראל והגלוה עליהם כאחים הם שנאמר בנים אתם לה' אלהיכם ואם לא ירחם האח על האח מי ירחם עליו. ולמי עניי ישראל נושאין עיניהן. הלעכו"ם ששונאין אותן ורודפים אחריהן הא אין עיניהן תלויות אלא לאחיהן: **ג** כל המעלים עיניו מן הצדקה הרי זה נקרא בליעל כמו שנקרא עובד עכו"ם בליעל. ובעכו"ם הוא אומר יצאו אנשים בני בליעל ובמעלים עיניו מן הצדקה הוא אומר השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל. ונקרא רשע שנאמר ורחמי רשעים אכזרי. ונקרא חוטא שנאמר וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא. והקב"ה קרוב לשועת עניים שנאמר *שועת עניים אתה תשמע. לפיכך צריך להזהר בצעקתם שהרי ברית כרותה להם שנאמר והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני: **ד** כל הנותן צדקה לעני בסבר פנים רעות ופניו כבושות בקרקע אפילו נתן לו אלף זהובים אבד זכותו והפסידה. אלא נותן לו בסבר פנים יפות ובשמחה ומתאונן עמו על צרתו שנאמר אם לא בכיתי לקשה יום עגמה נפשי לאביון. ומדבר לו דברי תחנונים ונחומים שנאמר ולב אלמנה ארנין: **ה** שאל העני ממך ואין בידך כלום ליתן לו פייסהו בדברים. ואסור לגעור בעני או להגביה קולו עליו בצעקה. מפני שלבו נשבר ונדכא והרי הוא אומר לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה. ואומר להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים. ואוי למי שהכלים את העני אוי לו. אלא יהיה לו כאב בין ברחמים בין בדברים שנאמר אב אנכי לאביונים: **ו** הכופה אחרים ליתן צדקה ומעשה אותן שכרו גדול משכר הנותן שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום. ועל נבאי צדקה וביוצא בהם אומר ומצדיקי הרבים ככוכבים: **ז** שמונה מעלות יש בצדקה זו למעלה מזו. מעלה גדולה שאין למעלה ממנה זה המחזיק ביד ישראל ממך וכו' שנאמר ותמך עמו. מעלה שנייה שפחות מזה הנותן לעניים ולא ידע למי נתן ולא ידע העני ממי לקח. שהרי זו מצוה לשמה. בגון לשכת חשאים שהיתה במקדש. שהיו הצדיקים נותנין בה בחשאי והעניים בני טובים מתפרנסין ממנה בחשאי. וקרוב לזה הנותן להתוך קופה של צדקה. ולא יתן אדם להתוך קופה של צדקה אלא אם כן יודע שהממונה נאמן וחכם ויודע להנהיג כשורה כר' חנניה בן תרדיון: **ח** פחות מזה שידע הנותן למי יתן ולא ידע העני ממי לקח. בגון נדולי החכמים שהיו הולכין בסתר ומשליכין המעות בפתחי העניים. וכזה ראוי לעשות ומעלה טובה היא אם אין הממונין בצדקה

ויכול כשוה וכיוצא בהמים ההלוקה בפליטים דזול מרעתא דכ"ע ודידיה נמי זל בהדייהו מפי טובתא נמי לא ליפסו ליה דמלתא דפשיטא הוא דעשיר הוא ומכח מדינה היא ומתוי פסקיה ליה. ונרסת רבינו ופירושו נרסה נכון לפ"נ דלא פירשו ק המוספות על גיליון זו:

יח עני שגבו לו כדי להשלים וכו'. משנה פ"ג דפקליס כלשון רבינו:

מותר המת ליורשיו. שם במשנה ופסק כת"ק ולא כר' יהודה דאמר מותר עד שיכתוב עליהו ולא כר' נתן דאמר נותן לו נפש על קברו:

יט עני שנתן פרוטה לתמחוי וכו'. תוספתא פ"ד דפאה ופע"נ דכתב רבינו פ"ז ומפי' מני המתפרנסים מן הצדקה מייב ליתן צדקה לתמר ופ"ב פשיטא דמקבלין ממנו י"ל דכתב דתמר לעיל ליתן צדקה לעני תמר מהר דוקא אבל לא ליתן לתמחוי ולא לקופה וסד"ה שלא יקבלו ממנו כיון שהוא מתפרנס מן התמחוי ומהקופה קמ"ל ואם לא נתן אין מחייבין אותו והא דתמריק לעיל מייב ליתן צדקה היינו כמי שליה לקיים מצות צדקה אבל אין מחייבין אותו: נתנו לו בגדים חדשים וכו'. נ"ו שם בתוספתא:

פ"י א חייבין אנו ליזהר וכו'. זה מבואר בפ' הערל גופלי הבדים דכתיב למען יצוה את בניו ואת ביתו אחריו וכו': **ואין ישראל נגאלין אלא בצדקה וכו'.** כי ליתא בשבתא:

ב לעולם אין אדם מיעני מן הצדקה וכו'. כל זה מבואר בב"ק פ"ק:

ג כל המעלים עיניו וכו'. נ"ו שם בגייתא:

ד כל הנותן צדקה לעני בסבר פנים רעות וכו'. כל זה גלמד מפ"ק דבבא בתרא פ"ל **ימחל** כל הנותן פרוטה לעני מתבך בשם ברכות ומפייסו בדברים מתבך בי"ם ויליף לה מקראי:

ה שאל העני ממך ואין בידך כלום וכו'. נ"ו שם:

ו הכופה את חבירו וכו'. שם פ"ב מלעזר גדול המעשה יותר מן העושה שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום ועבודת הצדקה השקט ובטח עד עולם: ועל נבחי צדקה נאמר וכו'. שם ומדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד אלו נבחי צדקה:

ז שמונה מעלות יש בצדקה וכו'. פ"ב מ"ב נהר סיני כי יחזק אחיך ומטה ידו עמך אל תרי זה יכול הא כיצד הא דומה למשוי על נבי החמור עודנו במקומו אחד מהם מפשם בו ומעמידו אבל לאחר המשא אין מעמידין הוהו ומניו אפילו ד' או ה' פעמים מחזר והמזק פ"ל והחזקת בו:

ח פחות מזה הנותן לצדקה ולא ידע וכו'. בחתם פ"ק ואי זו היא שמעלימו מהיכה מסוכה ומיטו יודע ממי מטפלה: היכה ומטפלה ומיטו יודע ממי מטפלה: בגון לשכת החשאין שהיה במקדש וכו'. פיתח פ"ה דשקלים. ורבינו מי שבחב וכותב הרמב"ם שבשם שהיה במקדש היכה בכל עיר ועיר ולא ידעתי מנין לו אלא מביא רבינו לשכת החשאין אלא למשל: וקרוב לזה הנותן לקופה של צדקה וכו'. בבתרא לא יתן אדם פרוטה של צדקה אלא פ"כ ממונה עליה כחגינא בן תרדיון ויפתה בדורו כשמואל בדורו אע"פ שלא יהיה כמותו ומ"מ מכס בעיר כדי שיתכבדו ממנו ויתנו ומה שנהגו למנות נבחי אע"פ שאינו מכס לפי שמומחים למכס היינו שיהיה מכס בנהגות. ומיו זה נכון שאין אדם טוען לקרות לזה הכס ותו כחגינא בן תרדיון אמרי' ונהי דלא בעיון כמותו אבל מכס בתורה בעיון. ומפשר דסתמו דבירן שהמטר קבלתו עליהם וגם העניים מרוצין בו כשר אע"פ שאינו מכס כי ההיא דנתמן עלי מבא נתמן עלי מכיך נתמכין עלי ג' דומי בקר:

פתוח

*[לא נמצא במקרא אך בתיוב (ג"ב) כתיב וצעקת עניים ישמע, ושוא בנוסח ברכת מכיר (נשמת) בל בסבדיים]:

אסכת סדיון לזכאי או שנאת החייב לא הוי לאמתו עכ"ל א"א לומר כן דבפ"ק דסנהדרין אמרינן כל דיין שאינו דן דין אמת לאמתו גורם לשכינה שתסתלק מישראל שנאמר משוד עניים מאנקת אביונים וגו' ולפי' מהרל"י קאר"ו אף כשאין דן דין אמת לאמתו ליכא ביה משוד עניים וגו' ולפירוש התוספות ניחא ודו"ק: **ומצדיקי** הרבים ככוכבים לעולם ועד אלו גבאי כו' · הגבאים הם המשפיעים הרבים לצדקה יהיו מעשיהם ככוכבים וגו' שהכוכבים מתמתשים בין ביום ובין בלילה אבל אינן מאירין רק באפילה בלילה כן יהיו גבאי הצדקה שיפקחו בעסקי העניים בין ביום ובין בלילה אך לא יתנו לעניים הצדקה בפרהסיא כביום רק יאירו עיניהם בסתר כבלילה כדי שלא יתביישו כדלקמן ולמאי דתנא והמשכילים כו' וגבאי צדקה הוא בכלל המשכילים כמ"ש אשרי משכיל אל דל שיזהירו להם כזוהר הרקיע כמ"ש לגבי דיין שיראה גם הגבאי לכל עני לפי אמתת הענין כי יש עני מרומה שיש לו כדאמרינן לקמן כשיראה לך שאינו רמאי וכמ"ש נחזיק טובה לרמאין מיהו ק"ק גבאי צדקה אינן מחלקי צדקה כדאמרינן פרק כל כתבי. ואמר **ומצדיקי** הרבים וגו' · אלו מלמדי תינוקות שכ"א ממלמדי תינוקות הוא מצדיק הרבים בתינוקות כדאמרינן לקמן פרק לא יחפור והם ככוכבים לעולם ועד שהכוכבים גם ביום רואין ומשמשים לעולם אבל אינן נראין כן יהיה המלמדי תינוקות אף באינו נראה להם יהיה מפקח ורואה להיות דעתו עליהן כדמסיק ומייתי תליסר שנין דלא חזיא לי וסשתא כמי דפתאי פלייהו וק"ל: **ורבנן** מאי אמר רבינא ואוהביו כצאת השמש וגו' מפורש פרק הפועלים:

דף ט בד"ה אין פוחתין כו' אבל ככר אין נותנין לו ולכך נותנין לו ב' סעודות כו' ואחת למחר דכי אזיל כו' עכ"ל כצ"ל: **בא"ד** אבל אין לפרש דהטעם כו' היה ליתן לו ג' סעודות כי גם בלילה כו' עכ"ל ולא קשיא להו כיון דבלילה שנית אף כשיגיע בין יהודים לא יתנו לו א"כ גם למחר שני לא יהיה לו מה לאכול ויתנו לו עוד סעודה רביעית דאי הוה למיחש עוד למחר שני א"כ אין לדבר סוף וק"ל: **בד"ה** שבת נותנין כו' היינו בלא הותה סעודה שיש לו לאכול מיד כו' עכ"ל דהך סעודה שאוכל מיד בשחרית היינו דמלווילא לה בהדיה ולא חש למיחשבה אבל בהך דמי שיש לו מזון י"ד סעודות פריך שפיר אי לרבנן חמיסר כו' כיון דמיירי בעניי העיר אמאי לא חשיב הך סעודה שאוכל מיד בהדייהו ודו"ק: **בא"ד** וא"ת שבת אמאי נותנין לו ג' כו' והא הך מתני' ר"ע כו' עכ"ל וליכא לאקשויי דמי הכריח אותם לפרש דג' סעודות נותנין לו בע"ש אחת לליל שבת ואחת לשבת שחרית דאימא דאין נותנין לו בע"ש כ"א לליל שבת וסעודה שניה שלא יהיה אזיל ריקן אינו צריך בשבת וקושטא הוא דבשבת נותנין לו ג' סעודות אחד לשחרית ואחד למול"ש ואחד דלא אזיל ריקם ויעשה שבתו חול כר"ע וי"ל דמשמע ליה דנותנין לו בע"ש ב' סעודות כמו בכל שאר ימי השבוע דאל"כ לא ליסתמיט כמי למיתני במתני' דבע"ש אין נותנין לו רק סעודה אחת גם מתוך הסוגיא דפ' כל כתבי מוכח דנותנין לו בשבת סעודה אחת יתירה לכבוד שבת ודו"ק: **ע"ב** בד"ה דהא הסיט כו' וקשה לריב"ס דבת"כ בפרשת ויהי ביום כו' אפי' כלים כו' אע"ג דלא שייך כו' עכ"ל כצ"ל: **בא"ד** דלא מהדר אלא שיש חילוק בין כו' עכ"ל ומיהו קאמר ליה שפיר מסרך דגמרי' ביה טומאת אדם מטומאת בגדים ה"כ איה לן למילף טומאת אדם מבגדים בימי ספורו ואע"ג דבנבילה לא גמרינן טומאת אדם מבגדים אפשר דאיכא התם שום מיעוטא יתירה למעט אדם וק"ל:

ח"א דף ט ע"א אין מחשבין כו' · אע"פ שאין ראיה לדבר זכר וכו' · כתבו התוס' דראיה גמורה אינה דשאני התם שהיו צדיקים גמורים עכ"ל לא ניחא להו דקאי זכר לדבר אדלעיל מיניה אגבאי צדקה כפרש"י אלא דקאי נמי אולא בהקדש כו' דסליק מיניה ומשום שהיו צדיקים גמורים וי"ל כי הכתוב מעיד עליהם דלכך לא יחשבו עמהם כי צדיקים גמורים היו ובודאי באמונה היו עושין וק"ל: **אע"פ** שיש לאדם גזבר נאמן כו' · יצור וימנה שנאמר ויצורו וימנו כו' · אפשר שהוא מטעם שלא יהיה רשות למזיקים עליהם כדאמרינן בפרק כל הבשר כל מילי דצייר וחתים ומנוי כו' וק"ל: **הלא** פרוס לרעב לחמך בשי"ן כתיב פרוס וגו' בכל הספרים שלנו אינו כתוב בשי"ן רק פרס בסמ"ך גם בילקוט כל זה אינו ואי גרסינן הכא פרוס לרעב לחמך בשי"ן קרי פרוש כו' ולקמן גרסינן פרוס לאלתר כדכתיב התם כו' ניחא ודו"ק: **לא** אזדקק ליה רב פפא כו' · פירשו בתוס' רב פפא גבאי היה ולא נתן לו מן הקופה כו' עכ"ל משום דבכמה דוכתין אשכחן עניים מחזרו על הפתחים והיינו שכל בעל בית נותן לו משלו ורב פפא שלא היה נותן לו היינו מן הקופה כדרך שנותנין לשאר בני העיר כדאמרינן לעיל לא היה נותן לו כיון שהוא מחזר על הפתחים ולא בא לגבאים שיתנו לו מן הקופה ואמר ליה רב סמא שאחרים לא ידעו בו שמן הקופה לא נתן לו אלא שיסברו שאף משלו לא נתן לו ולא יתנו לו גם הם משלהם וימות ברעב אלא שדבר מועט יתן לו גם מן הקופה ואז יתנו לו גם אחרים משלהם וק"ל: **אל** ימנע אדם עצמו משלישית השקל כו' · אע"ג דלענין קרבנות בעי חצי שקל בכל שנה קאמר הכא דלצדקה דמיא עפי לקדושת בדק הבית דהוי קדושת דמים וסגי בשלישית השקל: **שקולה** צדקה כנגד כל המצות כו'. ע"פ מה שאמרו לקמן כל המעלים עיניו מן הצדקה כאלו עובד עכו"ם שהיא שקולה כנגד כל המצות והוא שהנותן צדקה הקב"ה משלם לו כמ"ש מלוה ה' חונן דל וגו' והמעלים מלתנה יש לו לב בליעל לאמר שאין מי שישלם לו והרי הוא ככופר בה' ומודה באלהי זהב וכסף: **גדול** המעשה כו' מעשה הצדקה וגו'. דלגבי הנותן לא קאמר אלא השקט ובטח ולגבי מעשה קאמר שמביא שלום וגדול השלום וכדאמרינן בעלמא ושכין השלום הוא שלמא ממלכותא דאי לאו באין עכו"ם וגוזלין כדמסיק בעובדא דריב"ז ועי"ל דמעשה הצדקה אין כאן רק שלום ממלכותא כיון שאינו נותן רק ע"י כפייה ותלה זה במעשה ולא בעושה לפי שגדול המעשה יותר מן העושה אבל עבודת הצדקה הגמורה שנותנין מדעת ורלון בלי כפייה יש לו דבר נוסף דהיינו השקט ממלכותא וגם בטחון טוב שיש לו מי שישלם לו וק"ל: **לא** זכה ועניים מרודים כו' · דהיינו חיל המלך הרודים בעם תכניסן לבית מה שהטיל המלך עליך לתת להם מזונות ורש"י פירש בע"א וק"ל: **עכשיו** שאין ב"ה קיים אם עושין צדקה מוטב כו' · דאכילת עניים היא תחת אכילת מזבח כמ"ש פתח במזבח וסיים בשלחן בזמן שבהמ"ק קיים מזבח מכפר ועכשיו השלחן מכפר כמפורש בפרק ח"ה ע"ש: **ואעפ"ב** נחשב להן לצדקה כו' · מפני שעכו"ם נוטלין מן העשיר תחת העני וק"ל: **ע"ב מה** שריון כל קליפה כו' · דימה הצדקה השלימה שעושה הקב"ה עם כל חי לשריון שצרופו לגוף גמור ואזק אבל אנו ונהי כטמאה כלנו נחשב לבני אדם שאינן מהוגנין ופ"כ כל צדקותינו שאנו עושים אינה שלימה והוא כנגד עדים שהיא כבגד בלוי שצרופו קלוש וחלוש וק"ל: **ופליגא** דר"י דאמר אף כופה חימה אינו כופה. יראה בזה דתלמודא סמך עצמו אמאי דאמרינן בפרק ד' נדרים דמשה הרגו לחימה והשתא פ"כ לר"א דאמר גדול העושה כו' הייט דעושה צדקה כופה תרוייהו אף וחימה ומשה לא כפה רק חימה אבל אי הצדקה אינו כופה רק אף ולא חימה אין כאן גדול העושה לדקה דאם בצדקה כופה האף ומשה לא כפה אותו הרי גם משה גדול מעושה צדקה שהוא כפה החימה מאה"כ עושה הצדקה והשתא קאמר שפיר ופליגא כו' דלר"י דאמר בצדקה דאינו כופה חימה אין כאן גדול עושה צדקה כו' כיון דמשה כפה חימה וק"ל: **ובתום'** שם חימה אינו כופה חימה דבשלהי פ' ד' נדרים אמרינן דחימה משה הרגו עכ"ל מהאי קרא דכי יגורתי מפני האף והחימה פריך התם אהך דחימה משה הרגו ומשני לה תרי חימה הוו אבל ר"ל דתמיהא ליה לר"י דקאמר הכא יותר יש לכפות האף מן החימה ולגבי משה אמרינן התם בהיפך דחימה הרגו ולא האף ק"ל ויותר נראה לי שמעות נפל בדבריהם תימא במקום פי' וכונתם דסתך תלמודא אהך דנדרים דחימה משה הרגו וע"כ הא דר"י פליגא ולא ס"ל גדול העושה צדקה כו' כמ"ש לעיל ודו"ק: **אע"פ** שוחד בחיק כו' פרש"י שהוא עושה צדקה בסתר כו' · עכ"ל כי הצדקה היא כעין השוחד שנותן להקב"ה ובחיק הוא מקום סתר וכן לדרש כל דיין שנוטל שוחד כו' יהיה בחיק לשון סתר שדרך נותן שוחד לדיין אינו נותן בפרהסיא רק בסתר וק"ל: **והמפייםו** בדברים מתברך בי"א כו' · כפי מה שפירשו התוס' דלא איירי קרא בנותן צדקה צ"ל דמיירי באין לו ליתן לו והכי מפורש בילקוט ותפק לרעב נפשך אר"ל אם אין לך ליתן לו נחמו בדברים אמור לו תלא נפשי עליך שאין לי כו' דהיינו לנפשך בגופו אבל מי שיש לו ממון ליתן פשיטא דלא סגי ליה בפיוס בדברים ומוכר פל לא תקפוץ ידך והענין כי גדול המפייסו בדברים מנותן ואינו מפייסו לפי שזהו בגופו וזהו בממונו דמה"ם גדול גמ"ח יותר מן הצדקה כדאמרינן במסכת סוכה וק"ל: **כל** הרודף לדקה הקב"ה ממליא לו פי' מיירי בתי שאין לו ליתן ורודף אחרים ומעשה אותן לצדקה זוכה שהקב"ה ממליא לו מעות שיתן הוא ממונו לצדקה וכן משמע לקמן דרודף לדקה איירי במעשה דקאמר כל הרגיל לעשות כו' ומייתי ליה מהאי קרא וק"ל: **ויהיו** מוכשלים לפניך בעת אפיך כו' · עיין בחידושינו ספ"ק דב"ק: **בעלי** חכמה דכתיב ימצא חיים כו' · היינו קרא דמייתי לעיל ורודף לדקה היינו שאין לו אבל רגיל לעשות אחרים לצדקה ימלא חיים שזוכה לבעלי חכמה שנאמר והחכמה תחיה בעליה ובעלי עושר דהיינו שזוכין ליתן לצדקה ובעלי אגדה דכתיב וכבוד כו' כי בעלי אגדה דורשין בכבוד התורה כדאמרינן ואין כבוד אלא תורה כו' וק"ל:

ח"א דף י ע"א כדי שניצול מדינה של גיהנם · כדאמרינן לקמן וא' שמצלת מדינה של גיהנם וק"ל: **א"ל** זו היא שמחייבתן לגיהנם כו' · יראה שהודה המין הזה כשישראל על אדמתן שמצות לדקה עלינו ומה שהקב"ה אינו מפרנסן כדי שניצול אנו כו' · כמו שהשיב לו ר' עקיבא אבל אמר כשישראל במאסר הגלות נמשלו לעבד החבוש בבית האסורין וצוה עליו שלא להאכילו ולהשקותו כדכתיב ועבדת את אויביך אשר ישלחנו ה' בך ברעב ובצמא וגו' ופ"ז השיב לו ר' עקיבא דאף ע"פ שכעס עליהן נמשלו לבנים כדאמרינן בנים משחיתים אף בזמן שהם משחיתים מעשיהם נקראים בנים לה' ולפי שהמין הזה לא הודה לו ואמר שאינן קרויין בנים רק כשעושין רלונו של מקום הביא לו ר"ע ראיה לדבריו דאימתי עניים מרודים כו' דהיינו חיל המלך העכו"ם הרודים בישראל כמ"ש לעיל ודו"ק: **כשם** שמזונותיו כו' מר"ה כך חסרונו של אדם כו' . תלה חסרונו במזונותיו דלגבי מזונותיו של אדם אמרינן פרק ב' דביצה מפורש בקרא בכסא ליום חגינו זה ר"ה וכתיב כי חוק הוא לישראל וגו' ומאי משמע דהאי חוק לישנא דמזוני הוא דכתיב ואכלו את חקם וכתיב הטריפני לחם חקי ואמר דחסרונו שמחסר אדם מממונו כמ"ש תלא ממון השר נמי קצובין לו מאז כי הם קצובין מר"ה אם לזכות למזונות של עני כדקאמר הכא זכה הלא פרוס גו' ואם לחובה לעניים מרודים חיל המלך ואפשר שפ"ז רמז האי קרא רש ועושר אל תתן וגו' אל תתן לי רש ועוני שיהיו מזונותי קצובין בחסרונו של אחר וכן עושר שיהיו מזונות אחרים קצובים בחסרוני אך הטריפני לחם חקי וגו' וק"ל: **חזאי** חלמא פרש"י במוצאי י"כ עכ"ל דקדק לפרש כן דמסתמא הנהו בני אחתיה דריב"ז לאו רשעים הוו שנגמר דינן בר"ה אלא בינונים דסוה דין

חכמת שלמה

דף ט ע"א גמ' לתת עליהו שלישית כו' כצ"ל: **רש"י** בד"ה ולא אזקיק ליה אפי' לפרוסה כצ"ל: **ע"ב** גמ' יכפה אף ושוחד בחיק חימה עזה ופליגא כו' ורבי יהושע בן לוי אמר כו' הויין לו כו' כצ"ל: **תום'** בד"ה מה כיבום כו' לא מצי למיגמר דהא כו' כצ"ל:

דף י ע"א גמ' שינה מכפכתו כו' כצ"ל: **שם** אשבעה בהקיץ תמונתך נמתק. רש"י מתחיל הדבור השתא כן אם נפלתי והס"ד: **ע"ב** גמ' שם מאירות אותה כו' נ"ב פירוש מבעירות: **שם** שלום מלכות איבעי ליה כו' כצ"ל:

מהר"ם

ידוע וכו' ולא היה כאן שום הערכה לכך לא היו צריכים להיות שלש: **ד"ה** ולשנותו לכל מה שירצה וכו' הכא שבני העיר משנים אותה שאני. ר"ל וכל מקום דקתני אסור לשנותה לדבר הרשות היינו הגבאים אבל הצבור יכולים לשנות וכי תימא אם כן הא דקתני עד שלא באת ליד הגבאי מותר לשנותה פירוש הנודר הוי נמי אפי' לדבר הרשות והא חייב לקיים נדרו פירוש שמותר ללותו ולשנותו לדבר הרשות ולפרוע אחר כך פרוטה אחרת במקומה: **בא"ד** וכן היה ר"ת נוהג וכו'. ובאשר"י גורס וכן התיר ר"ת וכו' לפי שעל דעת בני העיר נותנים אותה ר"ל וה"ה כל הצדקות נותנים אותן על דעת בני העיר לכך יכולין בני העיר לשנותן אפילו לדבר הרשות ועיין באשר"י ותמצא מבואר באריכות:

גמ'

ד"ה כי הא דרבא אכפיה אחר הוה עמו וכו'. ר"ל שלא רבא לבדו אכפיה אלא היה עוד איש אחר עם רבא שהיה נ"כ ממונה על הצדקה ושניהם כפאוהו והא דלא חשיב ליה הגמרא ונימא רבא ופלוני כפאו וכו' משום דאותו איש אחר לא היה גדול במעלה כמו רבא ואין זה כבודו של רבא לומר רבא ואותו פלוני כפאו וכו' וק"ל: **ד"ה** אכפיה לר' נתן וכו' ולריצב"א נראה כו' היינו דאין נענשין וכו'. ר"ל שאם לא כפאו אותו הב"ד עד שיקיים אותה המצוה אין מקבלין עונש על זה אבל מכל מקום מצוה וחיוב עליהם לכוף אותו לקיים וא"כ אתי שפיר דרבא אכפיה לר' נתן וההיא דכל הבשר דאמר שבקיה דתניא כל מצות עשה שמתן שכרה בצדה אין בית דין מוזהרין עליה ה"פ אינכם מוזהרים להכריחו ולהכותו עד שתצא נפשו עד שיעשה כשאר מצות וכו' אלא שיש עוד לדקדק דבזה החלוק לחוד היה מתורץ הכל ונימא הכי דהא דקאמר בפרק כל הבשר כל מצוה וכו' היינו שאין לבית דין להכריחו ולהכותו עד שתצא נפשו עד שיעשה אבל מכל מקום מוזהרים לכופו כפייה בעלמא שיקיים המצוה ולכך כפייה רבא לרבי נתן ולמה הוצרכו התוס' לפרש דהא דאין בית דין מוזהרין היינו דאין נענשין ונראה משום דבין הלשון של הברייתא משמע כן דלישנא דאין בית דין מוזהרין עליה משמע דאין מוזהרין עליה כלל לא בכפייה גדולה ולא בכפייה קטנה לכך הוצרך לפרש דאין מוזהרין הוי פירושו דאין נענשין אפילו אם לא כפאו אותו כלל. והא בהא תליא דכיון דאין נענשין אין מוזהרין להכריחו ולהכותו עד שתצא נפשו כשאר מצות עשה ולכך אמר שם בההיא דכל הבשר שבקוהו אבל מכל מקום כפייה קטנה חייבים לכופו ולכך אכפיה רבא לרבי נתן וק"ל:

דף ט ע"א תום' ד"ה ואע"פ שאין ראיה לדבר וכו' דשאני התם שהיו צדיקים גמורים. הא דלא רצו התוס' לפרש כפירוש רש"י משום דלפירוש רש"י דמפרש דהתם דלא יחשבו עם האנשים וגו' היה מטעם שאי אפשר לעמוד על החשבון לא יתיישב הפסוק דמשמע מיניה דהטעם שלא היו מחשבין עם האנשים אשר יתנו הכסף וכו' היה מטעם שהם נאמנים כדכתיב כי באמונה הם עושים וק"ל: **ד"ה** אין פוחתין וכו' וכן משמע מדקאמר לן נותנין פרנסת לינה וכו' אבל ככר אין נותנין לו ולכך נותנין לו שתי סעודות שיאכל אחת בלילה ואחת למחר דכי אזיל לאו בריקן אזיל כן צ"ל והפירוש הוא דמסתמא בשחרית לעת הסעודה בא העני לתוך העיר דאז מחלקין התמחוי ונותנים לו אז שתי סעודות ואחת יש בידו כבר שהביא עמו וא"כ יש בידו שלש ואוכל אחת מיד לסעודת שחרית ואחת יאכל בלילה ואחת יוליך עמו למחר דכי אזיל ויבא נ"כ למחר לזמן הסעודה לעיר אחרת ויחזרו ויתנו לו שתי סעודות ויאכל אחת מיד ואחת בלילה ואחת יוליך עמו למחר וכן לעולם ואפילו כשאינו לן בעיר הזאת רק הולך לו לעיר אחרת ללון שם ואם כן יוליך מכאן עמו שתי סעודות מכל מקום כשיבא לעיר האחרת לעת הערב גם שם לא יתנו בלילה שום ככר ויצטרך ע"כ לאכול אחת מהשתים שבידו שהביא עמו ואחת ישאר בידו למחר עד זמן הסעודה והחלוקה ויתנו לו שנים ויהיו שלש עם אותה שכבר בידו ויאכל אחת מיד ואחת בלילה ואחת למחר דכי אזיל לאו בריקן אזיל וכן לעולם וק"ל: **ד"ה** לא איזדקק ליה וכו' ואמר ליה רב סמא אי מר לא איזדקיק ליה לתת מן הקופה כדי סעודה קטנה. ר"ל דבר מועט כל שכן שגם אחרים לא יתנו לו וכו' כן נ"ל שכצ"ל: **ע"ב ד"ה** מנין למצורע בימי ספורו וכו' פשיטא לן דמטמא כדתנן וכו'. כתבו זה משום דקשה להו להתוס' מה בעי מנין מן התורה דמטמא משמע דפשיטא ליה דמטמא אלא דבעי מנין מן התורה לכך הוקשה להתוס' היכן תנן בשום מתניתין דמטמא אדם דפשיטא ליה דמטמא דבעי מנין ותירצו דפשיטא ליה דמטמא מכח ההיא מתניתין דכלים דתנן בה הרי אלו מטמאים אדם וכלים והדר קשה להו להתוס' דמדבעי בימי ספורו מכלל דבימי חלוטו פשיטא ליה דמטמא אדם כמו שפרש"י מראתקש למת א"כ מהיכי תיתי לן לומר דיהא נטהר מאותה טומאה ואם כן מאי בעי מנלן לכך כתבו התוס' דלכך בעי מנלן דמטמא משום דכתיב אחר הבאת השני צפרים ורחץ בשרו במים וטהר משמע דבאותה טבילה נטהר ואם כן סברא לומר דלכל הפחות נטהר מטומאת אדם דהיא טומאה חמורה שבכולן והא דחזר וכתב לאחר ימי הספוריב ורחץ את בשרו במים היינו ללמוד דאז נטהר לגמרי מלטמאות אפילו טומאה קלה אלא שעדיין צריך לישב דלפי המסקנא דמטמא אדם אם כן למאי נפקא מינה כתב רחמנא לאחר שילוח הצפרים ורחץ בשרו במים וטהר דמשאי נטהר וצריך לומר דנטהר מלטמא באוהל ולענין שיבא אל המחנה וכמה דברים שמצינו שימי חלוטו חמור מימי ספורו כמו שכתבו התוס' אחר זה בד"ה מה כבוס בגדים וכו' וק"ל: **ד"ה** דהא היסט נבילה וכו' דבתורת כהנים פרשת ויהי ביום השמיני מרבה שמטמאת אפילו כלים אע"ג דלא שייך בהו לבישה כצ"ל: **בא"ד** וכן משמע דאיהו גופיה לא קא מבעיא ליה וכו'. ר"ל וכן בבגדים מטמא אפילו אותן שאינו לבוש אלא נוגע בבגדים אחרים מטמא אותם והראיה דלא קא מבעי' ליה אלא אי קא מטמא אדם אבל בגדים משמע שפשוט לו שמטמא: **ד"ה** מה כבוס בגדים וכו' לפי שהן שוין וכו'. ר"ל אדם וכלים שוין בזה דאין מקבלים טומאה אלא מאב הטומאה וכיון דמצינו דבימי ספורו מטמא בגדים וכלים מכלל דהוי אב הטומאה סברא דיטמא נ"כ אדם ולכך מסתבר למילף ימי ספורו מימי חלוטו מהיקשא שיטמא בימי ספורו אדם כמו שמטמא בגדים אע"ג דלענין שאר מילי לא מקשינן להו וק"ל: **ד"ה** חימה אינו כופה תימה דבפ' ארבע נדרים אמרינן דחימה משה הרגו. מקשין העולם הא קושיא כיוצא בה פריך התם הגמרא אסאן דאמר דחימה משה הרגו והא כתיב כי יגורתי מפני האף והחימה ומשני תרי חימה הוו וא"ד גונדא דחימה פירוש אבל חימה עצמה נהרג ויש שרוצין לפרש דהכי מקשו התוס' דהבא אף כופה חימה אינו כופה אלמא דחימה חזק יותר מאף ובפרק ד' נדרים אמרינן דמשה הרגו לחימה ואף נשאר קיים ולא היה יכול להרגו אלמא דאף חזק יותר מחימה אבל קשה לפירוש דלשנוייא דתרי חימה הוו לא מקשו התוס' מידי דשמא חימה הנשאר חי הוא חזק יותר מאף ואי קושיא זו של התוס' היא לשנוייא בתרא דמשני גונדא דחימה וסבירא להו להנך מפרשים דהתוס' סברי דכי חיכי דאף הוא חזק יותר מחימה שהרי משה הרג לחימה ולא הרג לאף מכתמא נ"כ גונדא דחימה אינו חזק יותר מאף וכ"ש הוא ולכך מקשו התוס' כיון שאף כופה כ"ש שהוא כופה חימה ר"ל גונדא דחימה אם כן הוא אין אנו צריכין לפירוש זה דהא לשנוייא בתרא דמשני גונדא דחימה אתי קושיא התוס' דהכא כפשוטו והכי קא אמרי התוס' אף היפה חימה אינו כופה תימה הא אמרינן בנדרים דחימה משה הרגו ולחד שנוייא הוי פירוש דקרא דכי יגורתי מפני האף והחימה ר"ל גונדא דחימה וחימה עצמו נהרג א"כ מאי קאמר חימה אינו כופה וכן מה שאמר אע"פ ששוחד בחיק חימה עזה והלא חימה נהרג דלא מסתבר לומר דכל זה אמר על גונדא דחימה דאין זה סברא שיהא גונדא דחימה עזה יותר מאף עצמו על כן נראה עיקר שקושית התוס' היא לפי שנוייא בתרא דנדרים ואתו דברי התוספות כפשוטו כמו שכתבתי וק"ל:

דף י ע"ב תום' ד"ה עליונים למטה וכו' פירוש ר"ח דאמרו הגאונים וכו' היינו שראה שמואל וכו'. ויש לדקדק דלפי זה לא יתישב מה שאמר בתר הכי אמר ליה עולם ברור ראית וצ"ל דר"ל שהדבר אשר ראית הוא מצד הדין ומשפט צדק כי כל דרכיו משפט ואין עול ובודאי שיהיה שמואל ראוי לזה מצד העונש והשכר:

ד"ה

designed to ensure freedom of decision for later scholars – albeit with due reference to and regard for the decisions of earlier scholars. The basic rule applicable is that the judgment of a person who has erred because he was unaware of the decisions of earlier scholars shall be of no force as soon as that person gains such knowledge and realises his error; however, "if he does not find their statements correct and sustains his own view with evidence that is acceptable to his contemporaries – the authority of Jephthah in his generation was as that of Samuel in his, and there is only the judge that 'shall be in those days' – he may contradict their statements, since all matters which are not clarified in the Talmud of R. Ashi and Ravina may be questioned and restated by any person, and even the statements of the *geonim* may be differed from . . . just as the later *amoraim* differed from the earlier ones; on the contrary, we regard the statements of the later scholars to be more authoritative since the latter knew not only the legal thinking of their contemporaries but also that of the earlier scholars, and in deciding between the different views they reached the heart of a matter" (*Piskei ha-Rosh*, loc. cit.).

This conception of a flexible and dynamic legal order naturally left no room for the doctrine that especially a conclusion springing from a practical decision should impose itself on the judicial process. The court which is apprised of a matter has the task of referring to, and taking into proper consideration, all the available relevant laws and certainly the rules emerging from earlier practical decisions, particularly when the halakhic principle emerging from the practical decision has been accepted without exception in a series of legal decisions ("daily practical acts of decision," Ket. 68b; BB 173b; etc). However, if after such study the judge should, in reasonable manner and in reliance on the halakhic system itself, come to a different legal conclusion from that reached by earlier scholars, he will have not only the right but also the duty to decide as he sees fit; such decision will take precedence over an earlier decision in a like matter, since the judge will also have known the legal thinking of earlier scholars and have decided as he did by going to the root of the matter.

Thus *ma'aseh* constitutes one of the significant lawmaking sources of the Jewish legal system, and every principle emerging from it becomes part of the accumulated body of laws comprising this system, in accordance with which the judge must decide. In standing and validity such principles are like any others deriving from the statements of *posekim* and halakhic scholars, and embraced by the common rule that the judge must consider every law on its substantive merits and decide, in the concrete case before him, according to his own knowledge and understanding deriving from due examination of all the relevant rules of Jewish law.

Bibliography: Epstein, Mishnah, 598–608; J. M. Guttmann, in: *Devir*, 1 (1922/23), 40–44; Ch. Tchernowitz, *Toledot ha-Halakhah*, 1 pt. 1 (1934), 189–96; A. Kaminka, *Meḥkarim ba Mikra u-va-Talmud* . . . (1951), 1–41; A. Weiss, *Le-Heker ha-Talmud* (1954), 111–67; Ḥ. Cohn, in: *Mishpat Ve-Khalkalah*, 3 (1956/57), 129–41; Ḥ. Albeck, *Mavo la-Mishnah* (1959), 92f.; E.Z. Melamed, in: *Sinai*, 46 (1959/60), 152–65; B. de Vries, *Toledot ha-Halakhah ha-Talmudit* (1962), 169–78; M. Elon, in: ILR, 2 (1967), 548–50; idem, *Ha-Mishpat Ha-Ivri*, II, (1973), 768–804.

Menachem Elon

SEVARAH (Legal Logic), the legal logic employed by halakhic scholars in their reasoning. This logic is founded on observation of the characteristics of human beings as they are disclosed in their social relations with one another and on a study of the practical realities of daily life. *Sevarah* may serve both as a historical source of law – a source which factually and indirectly leads to the creation of a particular legal rule – and as legal source of law – a source recognized by the particular legal system as a direct means for the acceptance of a legal rule into that system. (On the different sources of law, see Introduction.[1]) Logic may also serve as a historical source in the functioning of the other legal sources of Jewish law. Thus, for instance, when a particular legal rule is created by means of the legal source of Midrash (see Interpretation), the interpretative activity constitutes the direct creative source of that rule; however, the interpreter is guided along his interpretative path by logic and reasoning, which therefore form the historical-factual source of the rule. The same is true of rules created by means of legal sources of legislature, that is *takkanah, ma'aseh,* and *minhag,* where the rules are naturally created and fashioned in outcome of certain needs as dictated by logic and practical exigencies. It is as a historical source in the aforementioned sense that *sevarah* is quoted as a basis for the study and understanding of the *halakhah* (see, e.g., Git. 6b; Shab. 63a; Suk. 29a, et al.). On the other hand, *sevarah* functions as a legal source whenever it serves as the direct source of a particular rule, that is whenever such rule is created by virtue of logic and reasoning alone, outside the framework of and without assistance from any other legal source such as *Midrash, minhag,* or *ma'aseh.*

An important place is assigned to *sevarah* as the creative source of halakhic norms in all fields of the *halakhah* – whether in relation to the precepts between man and his Maker or the laws pertaining to relations between man and his fellow men either in matters of ritual law or civil law. The high regard in which *sevarah* was held also finds expression in the manner of classification of the laws originating from this legal source. Thus a law having its creative source in *takkanah* or *minhag* is numbered among the category of laws known as *de-rabbanan* (see Introduction[2]), whereas a law having its direct source in *sevarah* is generally numbered among the category known as *de-oraita* (Chajes, in bibl., and see below). The honorable status thus lent a rule originating from *sevarah* is attributable to the fundamental principle which underlies the whole of the halakhic system, namely, that the Torah was given on the authority *(al da'at)* of the halakhic scholars (see Authority, Rabbinical); hence every rule founded on the logical reasoning of the halakhic scholars originates, as it were, from the Torah itself, because the logic of the halakhic scholars corresponds with the logic embodied in the Torah.

Sevarah as the Creative Source of General Legal Principles. It is an important principle of Judaism that a person who is told to transgress or else suffer death should transgress rather than be killed (Sanh. 74a), since the laws of the Torah were given so that man could live by them and not die because of them (Yoma 85b; Yad, Yesodei ha-Torah 5:1). However, in three cases a person given the choice between transgression or death should choose the latter; idolatry, incest (including adultery), or murder (Sanh. 74a; Pes. 25a–b; et al.). As regards idolatry and incest the rule was established by way of biblical exegesis (Sanh. 74a), but with regard to murder the rule was derived logically, and not by way of exegesis, as follows: "The *sevarah* is . . . who shall say that your blood is redder? Perhaps the blood of the other is redder! " (Sanh. 74a); for "as far as the murderer is concerned, since in the end man is anyhow destined to die, why should it be permissible for him to transgress? Who knows that the Creator holds his life to be of greater worth than that of his fellow? " (Rashi, ad loc.). Thus the rule that as regards the shedding of blood a person shall choose death rather than transgression has its legal source in *sevarah*.

1. page 10; 2. page 9.

There is a long series of general legal principles operating in the field of both ritual and civil law which similarly originate from the legal source of *sevarah.* The rule that the burden of proof is on the claimant is derived from logic on the reasoning that just as the person who has a pain seeks out a doctor and recites his symptoms (and it is not the doctor who runs around to find out who is ill), so too the person who has a claim against another must first bring proof to substantiate his claim and the defendant need not first prove that he is not liable on such claim (BK 46b). So too a woman's statement that she was married and became divorced – there being no witnesses to the fact that she was married – is believed as regards her becoming divorced, in terms of the rule pertaining to the laws of evidence that "the mouth which has rendered prohibited is the mouth which has rendered permissible"; this rule is derived from the logical reasoning that since she prohibited her own self (to others) she may also permit her own self (Ket. 2:5; Ket. 22a; from this rule there was derived in amoraic times the rule of *miggo;* see Pleas; Evidence).

The two aforementioned rules are expressly stated as having their legal source in *sevarah* and this also appears to be the case with reference to a number of further rules and principles, for instance as regards the principle of *ḥazakah* as a legal presumption – such as the presumption that a person is alive (Git. 3:3), the presumption of legal competence (*ḥezkat kashrut;* BB 31b), the presumption of bodily fitness (Ket. 7:8), and numerous other kinds of presumptions. Logic is also the source of the rule regarding reliance on the majority, even when the majority is not a factual one (such as a majority of the judges hearing a particular case), but is based on surmise alone [Ḥul. 11a; the biblical passages cited there with regard to several kinds of majority and *ḥazakah* are in the nature of *asmakhta* ("mere allusion") alone; see also Interpretation[1]]. These presumptions have validity in all fields of the *halakhah,* in matters of the civil law as well as matters of ritual prohibitions and permissions, and even in matters which are *de-oraita:* "For matters learned by way of *sevarah* are of the same value as the actual statements of the Torah itself . . . since the power of observation deriving from experience is of precisely the same value to them [the halakhic scholars] as a matter learned through application of the exegetical *middot*" (see Interpretation; Chajes, in bibl., 118–30).

Sevarah in the Amoraic Period. A substantial proportion of the laws and principles deriving from *sevarah* are attributable to an early period of the *halakhah.* From talmudic sources it is also possible to conclude that the use of *sevarah* as a legal source of the *halakhah* was particularly resorted to during amoraic times – just as the *amoraim* laid down rational rules with regard to the use of other legal sources and the modes of studying the *halakhah* (see *Takkanot;*[2] *Asmakhta*). Thus in regard to forbidden food and drink R. Johanan laid down that the taking of even half of the determined measure was also forbidden by the pentateuchal law – since one half-measure may combine with another half-measure to constitute a full measure, it follows that he will be eating that which is forbidden (Yoma 74a). The *amoraim* stated that in respect of various laws it may be said that they have their source either in a biblical passage or in *sevarah,* for instance as regards certain matters relating to the laws of evidence (Sanh. 30a), the laws of *ḥalizah* (Yev. 35b) and in other fields (see, e.g., Shevu. 22b and Tos. loc. cit.).

In other cases the *amoraim* searched for the legal source of a particular rule and came to the conclusion that such a rule had its origin in the legal source of *sevarah.* An interesting illustration of this is to be found in the discussions of the *amoraim* concerning the legal source of the rule that three years' possession of real property confers presumptive rights of ownership (i.e., upon a claim of lawful acquisition with subsequent loss of the title deed, but with possession for the said period without protest from the former owner; see *Ḥazakah*). The *amoraim* confronted difficulties in attributing the source of the rule to Midrash (see Interpretation) and to Kabbalah (see Introduction[3]) in turn, and then Rabba determined the legal source of the rule thus: "The first year a person guards his title deed and so he does the second and third years; thereafter he guards it no longer" (BB 28a–29a). That is to say, logic – which is founded on the observation of daily practical life – teaches that a person who purchases property takes care to guard his title deed for a period of three years as proof against any challenge to his right in such property; however, after three years have elapsed without any such challenge, he no longer sees need to guard the material evidence of his ownership since he is already sure that he is fully in possession of the property and does not contemplate the possibility that his right to it will any more be challenged. This *sevarah* was accepted as the legal source of the rule that three years' possession of property suffices to prove the possessor's acquisition thereof according to law, even when the latter cannot produce his title deed or any other proof (for additional substantiation of the rule, see *Ḥazakah*).

Sevarah continued to be a creative legal source in the post-talmudic period. For examples, see Elon, *Ha-Mishpat Ha-Ivri,* II (1973), 820f. However, the halakhic literary sources of this period, unlike those of the talmudic period, do not generally specially emphasize the fact that certain rules have their source in *sevarah,* as is generally done in the case of *minhag, takkanah,* and other legal sources. Hence painstaking research is required in order to distinguish the post-talmudic halakhic literary principles which originate from *sevarah.*

Bibliography: Weiss, Dor, 2 (1904[4]), 48f.; J. M. Guttmann, in: *Devir,* 2 (1924), 128–30; Ch. Tchernowitz, *Toledot ha-Halakhah,* 1 (1934), 151–63; Z. H. Chajes, *The Student's Guide Through the Talmud* (1960[2]), 29–31, 118–30; M. Elon, in: ILR, 2 (1967), 550; idem, *Ha-Mishpat Ha-Ivri,* II (1973), 805–828.

Menachem Elon

CODIFICATION OF LAW. This article is arranged according to the following outline:

The Concept and Its Prevalence in Other Legal Systems
In Jewish Law
In the Mishnah
  Format and Style of the Mishnah
The Talmud and Post-Talmudic Halakhic Literary Forms
Variety of Literary Forms in the Codes
In the Geonic Period
The Rif (Alfasi)
Maimonides' Method
Reactions to Maimonides' Approach
  "Arms-Bearers"
Codification until the Compilation of the Arba'ah Turim
The System of the "Ba'al ha-Turim"
  Structure of the Turim
  "Arms-Bearers" to the Turim
the Method of Joseph Caro
Structure and Arrangement of the Shulḥan Arukh
The Rule of Moses Isserles (Rema) in Halakhic Codification
Reactions to the Shulḥan Arukh
Acceptance of the Shulḥan Arukh as the Authoritative Halakhic Code
After the Shulḥan Arukh

1. page 59; 2. page 76; 3. page 14.